

ממצאי סקר בנושא:

עמדות כלפי אנשים עם מש"ה לפני ואחרי השתתפות בקורסים

**שניתנו בשיתוף עם קרן שלם בשנת תשע"ה
(קורסי הכשרה וקורסים אקדמיים)**

**מוגש על ידי מכלול
יחידת הערכה ומחקר
קרן שלם**

**חוקרת ראשית: ד"ר עדי לוי-ורד
עוזרת מחקר: גב' מיה סבג**

יוני 2016

תוכן עניינים

3	רציונאל ומטרת הסקר
3	שאלון הסקר
4	אופן איסוף הנתונים
4	תיאור מדגם המשיבים
6	אופן ניתוח הנתונים
7	ממצאי הסקר
9	חלק א' - שינוי בין עמדות משתתפי הקורסים בתחילת הקורס לבין עמדותיהם בסוף הקורס
9	1. שינוי עמדות כללי (עבור ממוצע כלל היגדי השאלון)
11	א.1.1 הקשר בין שינוי עמדות (עבור כלל היגדי השאלון) לבין משתני רקע
12	2. שינוי עמדות תוך התייחסות לכל אחד מהיגדי השאלון בנפרד
13	3. שינוי עמדות תוך התייחסות לכל אחד משמונה התחומים בנפרד
18	חלק ב' - עמדות משתתפי הסקר כלפי אנשים עם מש"ה (ללא התייחסות לשינוי)
19	חלק ג' - שאלות ישירות (כמותי + איכותני) בנוגע לשינוי העמדות בעקבות הקורס בו השתתפו
22	מגבלות הסקר
23	מסקנות והמלצות
25	נספחים
25	נספח א': שאלון עמדות קורסי הכשרה של קרן שלם - בתחילת הקורס
28	נספח ב': שאלון עמדות קורסי הכשרה של קרן שלם - בסיום הקורס
32	נספח ג': שאלון עמדות בקורסים אקדמיים - בתחילת הקורס
35	נספח ד': שאלון עמדות בקורסים אקדמיים - בסיום הקורס
38	נספח ה': התפלגות נשים וגברים בקורסי ההכשרה ובקורסים אקדמיים (שכיחות ו-%)
38	נספח ו': התפלגות יהודים וערבים בקורסי ההכשרה ובקורסים אקדמיים (שכיחות ו-%)
38	נספח ז': מידת השינוי בעמדות בקרב משתתפי קורסי הכשרה לפי רמות השכלה
38	נספח ח': מידת השינוי בעמדות בקרב משתתפי קורסי הכשרה לפי רמות וותק
39	נספח ט': מידת השינוי בעמדות בקרב משתתפי קורסי הכשרה לפי שם הקורס
39	נספח י': מידת השינוי בעמדות בקרב משתתפי קורסי הכשרה לפי תפקיד במסגרת
40	נספח י"א: מידת השינוי בעמדות בקרב משתתפי קורסי אקדמיה לפי רמות השכלה
40	נספח י"ב: מידת השינוי בעמדות בקרב משתתפי קורסי אקדמיה לפי שם הקורס
41	נספח י"ג: ממוצעים וס"ת במבחן t למדגמים תלויים בהשוואת מידת השינוי בעמדות בתחומי החיים השונים בקרב משתתפי קורסי ההכשרה
41	נספח י"ד: ממוצעים וס"ת במבחן t למדגמים תלויים בהשוואת מידת השינוי בעמדות בתחומי החיים השונים בקרב משתתפי קורסים אקדמיים
42	נספח ט"ו: ממוצעים וס"ת במבחן t למדגמים תלויים בהשוואת מידת השינוי בעמדות בתחומי החיים השונים בקרב כלל המדגם
43	נספח ט"ז: מבחני t לבדיקת שינוי העמדות בכל אחד מהיגדי השאלון
44	נספח י"ז: תשובות המשתתפים לשאלה הפתוחה הנוגעת לשינוי עמדות בעקבות הקורס

רציונאל ומטרת הסקר

קרן שלם בשיתוף עם השירות בקהילה (האגף לטיפול באדם עם מש"ה), יוזמים ותומכים בקורסים בתחומים שונים, המכוונים להקנות לאנשי מקצוע לעתיד או בהווה ידע ממוקד אודות צרכים ומענים אפשריים של אנשים עם מש"ה בתחום עיסוקם.

הערכה זו באה לבחון את יעילות העשייה בערוץ זה תוך התמקדות בנושא של **שינוי עמדות** ביחס לאיכות חייהם של אוכלוסיית האנשים עם מש"ה, בעקבות השתתפות בקורסים אלו.

שאלון הסקר

שאלון הסקר כלל שלושה חלקים:

חלק א' – מספר שאלות רקע

חלק ב' – שאלון עמדות כלפי אנשים עם מש"ה - כולל 27 היגדים הנחלקים לשמונה תחומים: רווחה גופנית, זוגיות, עצמאות ותמיכה, פנאי וסביבה, פרטיות, קבלה חברתית, רווחה נפשית ותעסוקה. השאלון נבנה ותוקף על ידי יחידת המחקר של בית איזי שפירא (בניהולה של ד"ר דנה רוט) על בסיס שאלונים קודמים שפותחו בעבר בנושא עמדות כלפי מש"ה. השאלון בנוי על סולם ליקרט בין 4 דרגות, בין 1 (= לא מסכים) ועד 4 (=מסכים ביותר). משתתפי הקורסים האקדמיים קיבלו נוסח מקוצר ובו 20 היגדים בלבד. המהימנות שנמצאה לנתוני ההערכה הנוכחית היא סבירה אך לא גבוהה:

מהימנות שאלון "אחרי"	מהימנות שאלון "לפני"	N=305 (מתוך N=607)
0.77	0.72	קורסי אקדמיה (שאלון 20 היגדים)
0.79	0.82	קורסי הכשרה מלא (שאלון 27 היגדים)
0.75	0.78	קורסי הכשרה מקוצר (שאלון 20 היגדים)
0.77	0.78	כלל המדגם (20 היגדים)

חשוב לציין כי בעת העברת השאלונים וניתוח הנתונים עלו מגוון קשיים בשאלון, מה שיורחב בהמשך בסעיף "מגבלות השאלון ופיתוח שאלון חדש".

חלק ג' – שתי שאלות בנוגע להשפעת הקורס בנוגע לעמדותיהם: 1. האם לדעתך השתנו עמדותיך ביחס לאנשים עם מש"ה? במידה וכן- באיזה אופן? 2. האם תשקול בעתיד לעבוד עם אנשים עם מש"ה?

בתחילת הקורס הועברו חלק א'+ב', בסוף הקורס הועברו חלקים א'+ב'+ג'

שאלון הסקר אשר הועבר בתחילת הקורס למשתתפי קורסי ההכשרה – מצורף בנספח א'.
שאלון הסקר אשר הועבר בסוף הקורס למשתתפי קורסי ההכשרה – מצורף בנספח ב'.
שאלון הסקר אשר הועבר בתחילת הקורס למשתתפי הקורסים האקדמיים – מצורף בנספח ג'.
שאלון הסקר אשר הועבר בסוף הקורס למשתתפי הקורסים האקדמיים – מצורף בנספח ד'.

אופן איסוף הנתונים

השאלונים (פרט לקורס "טכנולוגיות חכמות") הועברו למשתתפי הקורסים **באופן ידני** בשתי נקודות זמן – בתחילת הקורס (מפגש ראשון) ובסופו (מפגש אחרון), במסגרת זמן ייעודי שהוקדש לכך. מרבית השאלונים שהועברו למשתתפי קורסי ההכשרה של הקרן הועברו על ידי נציגה מקרן שלם, ואילו העברת השאלונים במוסדות האקדמיים הייתה באחריות המוסדות עצמם.

בקורס "טכנולוגיות חכמות" אשר התקיים בירושלים בוצע פיילוט להעברת השאלון **באופן מקוון** באמצעות גוגל דוקס (Google forms). המשתתפים בקורס זה השיבו על השאלון (באופן ממוחשב) במהלך מפגש הקורס, וברגע שהם לחצו על "שלח" – המידע הגיע ונשמר בקובץ נתונים של יחידת מכלול.

תיאור מדגם המשיבים

השאלון לקורסים אקדמיים הועבר ב- 5 קורסים אקדמיים. מדגם המשיבים על שאלון זה כלל **121 סטודנטים** אשר השיבו **לפחות על אחד** משאלוני העמדות (לפני הקורס / אחרי הקורס / לפני ואחרי).

השאלון לקורסי ההכשרה של קרן שלם הועבר ב- 20 קורסי הכשרה. מדגם המשיבים על שאלון זה כלל **486 משתתפים** ממגוון תפקידים בתחום המש"ה אשר השיבו **לפחות על אחד** משאלוני העמדות (לפני הקורס / אחרי הקורס / לפני ואחרי).

סך הכול השיבו על שאלוני הסקר (קורסי אקדמיה+קורסי הכשרה) – 607 אנשים. טבלה מס' 1 מציגה את כמות המשתתפים (מתוך כלל המשיבים) שהשיבו רק על שאלון בתחילת הקורס, רק על שאלון בסוף הקורס, או שהשיבו על שני השאלונים (בתחילת+בסוף הקורס).

טבלה מס' 1: שכיחות (ו-%) המשיבים מתוך כלל המשיבים בכל אוכלוסייה, בכל אחד ממועדי ההעברה

קורסים אקדמיים	קורסי הכשרה	סה"כ השיבו על שאלון תחילת קורס
97 (80.2%)	340 (70%)	סה"כ השיבו על שאלון סיום קורס
76 (62.8%)	325 (66.9%)	סה"כ השיבו על שאלון תחילת וסיום קורס
51 (42.1%)	172 (35.4%)	(עד 5 תשובות חסרות)
121 סטודנטים	486 משתתפים	סה"כ משיבים (ענו לפחות על שאלון אחד)

* % המשיבים מתוך סך כל המשיבים על השאלון באותה האוכלוסייה.

מתוך כלל העונים על הסקר (בשני סוגי הקורסים יחד), ענו 56 גברים, המהווים 11.8% מכלל המדגם, ו-418 נשים, המהוות 88.2% מכלל המדגם (ראה חלוקה לפי סוג הקורס בנספח ה). כמו כן, 306 מהמשתתפים במדגם שייכים לחברה היהודית (63.2% מכלל המדגם), 176 שייכים לחברה הערבית (36.4% מכלל המדגם) ו-2 ציינו כי הם שייכים למגזר אחר (0.4% מכלל המדגם) (ראה חלוקה לפי סוג הקורס בנספח ו).

בטבלה הבאה מוצגת התפלגות משתני הרקע של מדגם המשתתפים בסקר:

טבלה מס' 2: התפלגות משתני הרקע של מדגם המשתתפים בסקר (שכיחויות ו-%* המשיבים, ממוצע וס"ת)

מגדר	שכיחות	%*	ממוצע	סטיית תקן
גבר	56	11.8%		
אישה	418	88.2%		
N=474				
מגזר	306	63.2%		
יהודי	176	36.4%		
ערבי	2	0.4%		
אחר				
N=484				
השכלה	158	35.0%		
תעודה מקצועית	146	32.4%		
תואר ראשון	80	17.7%		
תואר שני	67	14.9%		
אחר				
N=451				
קירבה אישית	220	46.9%		
לאדם עם מש"ה**	249	53.1%		
N=469				
ותק בתפקיד	26	6.5%		
(בקורסי ההכשרה	40	10.1%		
בלבד)	52	13.1%		
שנה עד שנתיים	104	26.1%		
N=398	78	19.6%		
שנתיים עד חמש שנים	98	24.6%		
חמש עד עשר שנים				
עשר שנים ומעלה				
תפקיד (בקורסי	13	2.8%		
ההכשרה בלבד)	21	4.6%		
N=461	65	14.1%		
רכז תחום מש"ה ברשות	30	6.5%		
עו"ס תחום מש"ה ברשות	59	12.8%		
מנהל/ת מסגרת	14	3.0%		
עו"ס במסגרת	5	1.1%		
רכז/ת	206	44.7%		
מורה/גננת	4	0.9%		
איש מקצוע פרא-רפואי	1	0.2%		
מדריך/סייע/מטפל	9	2.0%		
אם/אב בית	19	4.1%		
מבשל/ת	15	3.3%		
מדריך/ת חוג				
מתנדב				
אחר				
N=430				
תדירות עבודה עם	5	8.5%		
מש"ה (בקרב	13	22.0%		
משתתפי קורסים	2	3.4%		
אקדמיים בלבד)	7	11.9%		
N=59	32	54.2%		
אף פעם				
גיל	17-69	טווח	39.80	11.76
N=430				

* אחוז המשיבים הוא מתוך המדגם הכללי, בהתייחס למי שענה על השאלה בלבד.

** בפירוט לשאלה זו, ישנם אנשים שסימנו כי הם בעלי קירבה אישית לאנשים עם מש"ה (משפחתית/ חברתית) אך לא פירוטו לגביו, או פירוטו על קשר במקום העבודה בלבד.

אופן ניתוח הנתונים

נתוני הסקר עובדו ונותחו באמצעות תוכנת SPSS תוך כדי שילוב הצגת סטטיסטיקה תיאורית עם סטטיסטיקה היסקית. חשוב לציין כי לנוכח הקשיים שאיתרנו במילוי השאלון, רבים מהמשתתפים בחרו שלא להתייחס לחלק מההיגדים. לכן, החלטנו לכלול בניתוח הנתונים גם משתתפים שלא השיבו על כל השאלות, אך השיבו על רובם, קרי, החסירו לכל היותר 5 היגדים.

שינוי העמדות נבחן על ידי הפער בין דירוג המשתתפים בתחילת הקורס לדירוגם בסוף הקורס (תוך התאמה בין תשובותיו של אותו אדם בשני המועדים). ניתוח הנתונים נעשה הן עבור כלל המדגם (קורסי הכשרה וקורסים אקדמיים ביחד) והן עבור מדגמי המשתתפים בקורסי ההכשרה ובקורסים האקדמיים בנפרד. כמו כן, בהצגת תוצאות הסקר נתייחס הן לעמדות כלפי מש"ה באופן כללי והן לעמדות בכל אחד משמונה התחומים בנפרד.

מצאי הסקר

ראשית, תוצג טבלה מס' 3 ובה הממוצעים שהתקבלו עבור כל אחד מההיגדים (סולם 1-4) לפני ואחרי הקורסים, בקרב כלל המדגם, בקרב משתתפי קורסי ההכשרה ובקרב משתתפי קורסי האקדמיה:

תחומים	היגדים	כלל המדגם N=434		קורסי הכשרה N=338		קורסי אקדמיה N=96	
		לפני	אחרי	לפני	אחרי	לפני	אחרי
תעסוקה (3 היגדים)	אדם עם מש"ה יכול לעבוד בעבודה מספקת ומהנה	3.40	3.52	3.36	3.47	3.76	3.47
	חשוב שאדם עם מש"ה יעבוד בעבודה עם הכנסה קבועה שישמש בה בהתאם לבחירתו	3.27	3.26	3.16	3.17	3.64	3.46
	אנשים עם מש"ה יכולים ללמוד מקצוע או תחום דעת	3.12	3.17	3.12	3.16	3.19	3.10
זוגיות (2 היגדים)	כשאני רואה זוג של אנשים עם מש"ה אני חש/ה מבוכה ®	1.47	1.41	1.43	1.36	1.61	1.65
	רוב האנשים עם מש"ה אינם בשלים לנהל קשר זוגי ®	2.14	2.18	2.25	2.27	1.82	1.75
עצמאות ותמיכה (5 היגדים)	יש לאפשר לאדם עם מש"ה להחזיק במפתח לחדרו ו/או ארזו הפרטי			2.95	3.16		
	אדם עם מש"ה חייב להיות תחת השגחה מתמדת ®	2.42	2.23	2.53	2.43	1.95	2.10
	אני חושש/ת שאדם עם מש"ה יפגע בעצמו או בסביבה אם יקבל החלטות באופן עצמאי ®	2.25	2.12	2.26	2.21	1.74	1.92
	יש לעודד אדם עם מש"ה ללמוד לקבל החלטות			3.67	3.61		
	זכותו של אדם עם מש"ה לא להשתתף בפעילות פנאי קבוצתית			3.05	3.07		
רווחה נפשית (3 היגדים)	אנשים עם מש"ה הנם אלימים יותר מאנשים אחר בגלל הפגיעה המוחית ®	1.66	1.68	1.70	1.73	1.43	1.39
	חלק גדול מהבעיות הנפשיות וההתנהגויות של אנשים עם מש"ה נובע מעצם היותם עם מוגבלות שכלית ®	2.60	2.46	2.63	2.49	2.32	2.49
	טיפולים רגשיים המצויים בשימוש באוכלוסייה הרחבה אינם יעילים בעבודה עם אנשים עם מש"ה (פסיכותרפיה וכד') ®	1.87	1.78	1.95	1.86	1.44	1.59
פנאי וסביבה (3 היגדים)	אדם עם מש"ה צריך להיות שותף לעיצוב המרחב בו הוא חי	3.38	3.44	3.36	3.39	3.68	3.44
	לאדם עם מש"ה חשובים צרכים אסתטיים בסביבת המגורים שלו	3.24	3.41	3.26	3.36	3.59	3.18
	אנשים עם מש"ה מסוגלים להפיק תועלת והנאה מלימודים המהלך חייהם הבוגרים	3.20	3.24	3.13	3.15	3.62	3.45
רווחה גופנית (2 היגדים)	אוכל הוא מרכיב חשוב יותר בחייו של אדם עם מש"ה בהשוואה לאדם ללא מש"ה ®	2.18	2.14	2.28	2.19	2.01	1.87
	אדם עם מש"ה יכול ורוצה לשתף פעולה בשמירה על תזונתו, משקל גופו ובריאותו	2.92	2.97	2.90	2.95	3.09	3.01
פרטיות (2 היגדים)	אנשים עם מש"ה פחות מודעים לכך שהפרטיות שלהם נפגעת®	2.59	2.49	2.68	2.59	2.14	2.29
	פרטיות ותיחום מרחב אישי צריכים להילקח בחשבון בתכנון סביבה של אנשים עם מש"ה			3.54	3.58		
קבלה חברתית (6 היגדים)	אדם עם מש"ה זקוק פחות לחיי חברה מאדם ללא מש"ה ®	1.40	1.40	1.47	1.43	1.28	1.14
	אנשים עם מש"ה יכולים ליהנות מפעילות פנאי רק עם אנשים כמוהם ®	1.49	1.46	1.56	1.49	1.36	1.23
	אנשים עם מש"ה חסרים כישורים חברתיים בהשוואה לאנשים ללא מש"ה ®	2.79	2.29	2.55	2.35	2.04	2.32
	מראה של אדם עם מש"ה לעיתים דוחה אותי ®	1.65	1.55	1.63	1.51	1.75	1.75
	במפגש עם אדם עם מש"ה – אני לרוב קשוב/ה ומכיל/ה			3.60	3.62		
	לאדם עם מש"ה טוב יותר להיות רוב הזמן בסביבת אנשים כמוהו			1.77	1.83		

® זהו סימון של היגדים "הפוכים", כלומר מבטאים עמדה שלילית כלפי אדם עם מש"ה. לכן, דירוג גבוה בהיגד המסומן, קרי הסכמה עם ההיגד, מצביע על עמדה שלילית ואילו דירוג נמוך בהיגד זה, קרי אי-הסכמה עם ההיגד, מצביע על עמדה חיובית כלפי אנשים עם מש"ה.

הערה – לא ניתנה התייחסות לעניין סטיות התקן לאורך הדו"ח עצמו (אלא רק בנספחים) משום שכל סטיות התקן יצאו בטווח המצביע על נטייה לצורת התפלגות נורמאלית בתשובות הנבדקים השונות.

ממצאי הסקר יוצגו בשני חלקים:

חלק א' – עוסק בשינוי בין עמדות משתתפי הקורסים בתחילת הקורס לבין עמדותיהם בסוף הקורס.

חלק ב' – עוסק באופן כללי בהצגת עמדות משתתפי הסקר כלפי אנשים עם מש"ה (ללא התייחסות לשינוי).

חלק ג' – עוסק בשאלות ישירות שנשאלו המשתתפים (כמותי + איכותני) בנוגע לשינוי העמדות בעקבות הקורס בו השתתפו

חלק א' - שינוי בין עמדות משתתפי הקורסים בתחילת הקורס

לבין עמדותיהם בסוף הקורס

המשתנה "מידת השינוי בעמדות" (הפרש), חושב על פי ההפרש שבין דירוגי המשתתפים בתחילת הקורס לדירוגיהם בסוף הקורס, ביחס לכל אחד מהיגדי השאלון.

א1. שינוי עמדות כללי (עבור ממוצע כלל היגדי השאלון)

בחינת מידת השינוי הכללית בעמדות נערכה באמצעות השוואה בין הממוצע הכללי (של כלל היגדי השאלון) בתחילת הקורסים לממוצע הכללי בסוף הקורסים. הניתוח נערך באמצעות מבחן t למדגמים תלויים (שכן מדובר על שני דירוגים שביצע אותו אדם בשתי נקודות זמן שונות). טבלה מס' 4 מציגה את תוצאות הניתוחים, ולאחרי פירוש מילולי של הממצאים.

טבלה מס' 4: ממוצעים, סטיות תקן, מידת השינוי ותוצאות מבחני t לבחינת מובהקות ההבדל (בקרוב משתתפי קורסי ההכשרה, קורסי האקדמיה, וכלל המדגם)

מובהקות סטטיסטית	מידת השינוי ¹	סיום קורס		תחילת קורס		N	
		ממוצע	סטיות תקן	ממוצע ²	סטיות תקן		
מבחן t	ממוצע						
$t(50)=1.87$ $p=0.07$	0.10	3.33	0.35	3.23	0.32	51	קורסי אקדמיה (20 היגדים)
$t(174)=5.47$ $p<.001$	*0.14	3.13	0.39	2.99	0.45	175	קורסי הכשרה (20 היגדים)
$t(174)=5.39$ $p<.001$	*0.12	3.21	0.35	3.09	0.41	175	קורסי הכשרה (27 היגדים)
$t(225)=5.68$ $p<.001$	*0.13	3.18	0.39	3.05	0.44	226	כלל המדגם (20 היגדים)

¹ הממוצעים חושבו לאחר "היפוך" הדירוגים על ההיגדים ה"פוכים", כך שסולם המדידה עבור כל ההיגדים יהיה אחיד: ערך גבוה מצביע על עמדות חיוביות, וערך נמוך מצביע על עמדות שליליות.

² הכוכביות ליד הערכים בעמודת "גודל השינוי" מצביעות על מובהקות סטטיסטית שנמצאה בין הממוצע לפני הקורס לממוצע אחרי הקורס. כלומר, כוכבית משמע כי השינוי מובהק סטטיסטית ($p<.01$ או $p<.001$).

בקרב משתתפי **קורסי ההכשרה** נבחנה מידת השינוי הן עבור 20 ההיגדים של השאלון שהיו משותפים גם לקורסי האקדמיה, והן עבור 27 ההיגדים של השאלון המלא. בחינת ממוצעי השאלון המלא הראו כי קיים הבדל מובהק סטטיסטית בין דירוגי המשתתפים בתחילת הקורס ($M=3.09$) לעומת דירוגיהם בסיום הקורס ($M=3.21$), וכך עלה גם מבחינת הממוצע על 20 ההיגדים המשותפים ($M=2.99$) בתחילת קורס לעומת $M=3.13$ בסוף קורס). ערכי הממוצעים מצביעים על עמדות חיוביות יותר בסוף הקורס מאשר בתחילתו. יחד עם זאת, יש לשים לב כי השינויים בשתי הבדיקות שנערכו הינם קטנים יחסית (0.12 ו- 0.14), ומובהקות השינוי מושפעת ככל הנראה מגודל המדגם (175 משתתפים).

בקרב משתתפי **קורסי האקדמיה** נבחנה מידת השינוי הכללית עבור 20 ההיגדים של השאלון. ממצאי מבחן t למדגמים תלויים שנערך במטרה לבדוק את מובהקות ההבדל בין הממוצע בתחילת הקורס ($M=3.23$) לממוצע בסופו ($M=3.33$) – הראו כי מידת השינוי איננה מובהקת סטטיסטית, כלומר לא חל שינוי משמעותי בעמדותיהם של המשתתפים.

זאת ועוד, נמצא קשר חיובי בינוני-חזק בין העמדות לפני ואחרי הקורסים, הן בקורסי ההכשרה ($r=0.72$), והן בקורסי האקדמיה ($r=0.44$, $p<0.01$). כלומר, משתתפים שנטו לדרג נמוך את ההיגדים בתחילת הקורס – נטו לדרגו נמוך גם בסיום הקורס, ואילו משתתפים שנטו לדרג את ההיגדים גבוה בתחילת הקורס – נטו לדרג גבוה גם בסוף הקורס. ממצא זה מחזק את מהימנות השאלון, כלומר, הנחקרים היו עקביים מאוד בדירוגיהם לפני ואחרי הקורס.

בנוסף לבחינת השינוי שחל בכל אחד מסוגי הקורסים, בחנו גם האם קיים הבדל בין מידת השינוי שחל בקרב משתתפי קורסי ההכשרה לעומת מידת השינוי שחל בקרב משתתפי קורסי האקדמיה (עבור ממוצע 20 ההיגדים המשותפים לשני השאלונים). ממצאי הניתוח הראו כי לא קיים הבדל מובהק סטטיסטית בין מידת השינוי שנמצאה בקורסים האקדמיים ($M=0.10$, $SD=0.37$) לבין מידת השינוי שנמצאה בקורסי ההכשרה ($M=0.14$, $SD=0.34$) ($t(224)=-0.84$, $p=0.402$). עם זאת, **נמצא שמשתתפי הקורסים האקדמיים היו בעלי עמדות חיוביות יותר לעומת משתתפי קורסי ההכשרה** (ראה טבלה מס' 4) – הן בתחילת הקורס ($t(199.17)=4.54$, $p<0.001$) והן בסיומו ($t(396)=5.12$, $p<0.001$).

א.1.1 הקשר בין שינוי עמדות (עבור כלל היגדי השאלון) לבין משתני רקע

בקרב משתתפי קורסי ההכשרה

עבור 172 המשיבים שענו על שאלון תחילת וסיום קורס ראשית, לא נמצא הבדל מובהק בין מידת השינוי בעמדות בקרב גברים נשים ($t(137)=1.271, p=.206$) (ראה טבלה מספר 5א). יש לשים לב לפער הגדול בכמות המשתתפות (121 נשים) לעומת כמות המשתתפים (18 גברים). מנגד, נמצא הבדל מובהק בין מידת השינוי בעמדות בקרב יהודים וערבים, כך שמידת השינוי בעמדות בקרב ערבים גדולה יותר לעומת יהודים (ראה טבלה מס' 5ב) ($t(151)=-2.527, p<0.05$). יחד עם זאת, יש לקחת בחשבון גם כאן כי גודל השינוי בשתי האוכלוסיות קטן מאוד, ומובהקותו ככל הנראה נובעת מגודל המדגם.

טבלה מס' 5: ממוצעים וס"ת של מידת השינוי בעמדות בקרב גברים/נשים ובקרב יהודים/ערבים

5ב מידת השינוי בעמדות			5א מידת השינוי בעמדות		
ממוצע		סטטיית תקן	ממוצע		סטטיית תקן
יהודים (N=91)	0.07	0.25	גברים (N=18)	0.17	0.23
ערבים (N=62)	0.19	0.35	נשים (N=121)	0.08	0.29

זאת ועוד, לא נמצא קשר בין גיל ומידת השינוי בעמדות ($r=.109, p=.213$), וכן לא נמצא הבדל בין בעלי רמות השכלה שונות במידת השינוי בעמדות ($F(3,133)=1.545, p=.206$) (ראה נספח ז). באופן דומה, לא נמצא הבדל מובהק במידת השינוי בעמדות בין משיבים שצינו כי הם בעלי קירבה אישית עם אנשים עם מש"ה ($M=0.10, SD=0.33$) למי שלא ($M=0.09, SD=0.23$) ($t(139)=-.051, p=.959$), אך חשוב לקחת בחשבון את ההטיה בשאלה זו, בה משיבים רבים ציינו כי הם בעלי קירבה אישית עם אנשים עם מש"ה אך לא פירטו לגבי סוג הקשר או שצינו קשר במקום העבודה בלבד. כמו כן, לא נמצאו הבדלים במידת השינוי בעמדות בקרב בעלי ותק שונה ($F(5,131)=.464, p=.803$) (ראה נספח ח) או בקרב משתתפי הקורסים השונים ($F(17,154)=1.318, p=.188$) (ראה נספח ט). לעומת זאת, כן נמצא הבדל מובהק במידת השינוי בעמדות בקרב בעלי תפקידים שונים ($F(11,155)=1.984, p<.05$), אך לא ניתן להתייחס למגמות מייצגות שכן מספר המשיבים בתפקידים עו"ס תחום מש"ה ברשות, מקצועות הפרא-רפואיים, אם/אב בית ומדריכי החוגים הינו 2 בלבד (ראה נספח י).

בקרב משתתפי קורסי האקדמיה - ראשית, כיוון שלא נמצאו גברים בקרב המשיבים שענו על שני השאלונים, ומאחר ובקרב המגזר הערבי נמצא רק סטודנט אחד שהשיב על שני השאלונים, אזי לא בוצעה השוואה מגדרית או מגזרית במידת השינוי בעמדות (ראה נספחים ה, ו). שנית, לא נמצא קשר בין גיל ומידת השינוי בעמדות ($r=0.074, p=.720$), לא נמצא הבדל בין בעלי רמות השכלה שונות במידת השינוי בעמדות ($F(3,26)=0.595, p=.624$) (ראה נספח י"א), וכן לא נמצא הבדל בין הקורסים השונים במידת השינוי

בעמדות (F(4,46)=.874, p=.487) (ראה נספח י"ב). באופן דומה, לא נמצא הבדל מובהק במידת השינוי בעמדות בין משיבים שצינו כי הם בעלי קרבה אישית עם אנשים עם משה"ה (M=0.03, SD=0.30) למי שלא

(M=0.23, SD=0.38) (t(28)=1.529, p=.138). ולא נמצאו הבדלים במידת השינוי בעמדות בקרב משיבים שצינו כי הם עובדים עם אנשים עם משה"ה (M=0.08, SD=0.22) לאלו שצינו כי אינם עובדים עם אנשים עם משה"ה (M=0.13, SD=0.53) (t(29)=0.358, p=.723).

2. שינוי עמדות תוך התייחסות לכל אחד מהיגדי השאלון בנפרד

הצגת היגדי השאלון והממוצעים שהתקבלו עבור כל היגד לפני ואחרי הקורסים (בקורסי ההכשרה ובקורסי האקדמיה) הוצגו זה מכבר בטבלה מס' 3, בתחילת פרק הממצאים. בחינת המובהקות הסטטיסטית של השינוי שחל בכל היגד נערכה באמצעות מבחני t ומוצגת בנספח ט"ז. ככלל, ניתן לומר שחל שינוי חיובי בעמדות, ברוב היגדי השאלון, כך שהעמדות בסוף הקורס היו חיוביות מהעמדות בתחילת הקורס. אולם, יש לשים לב שהמובהקות הסטטיסטית מושפעת מאוד מגודל המדגם, ולכן פערים קטנים יחסית נמצאו כמובהקים סטטיסטית. בשל כך, לצורך הסקר הנוכחי נגדיר **הבדל משמעותי** כפער הגדול מ 0.2 בין ממוצע דירוגי המשתתפים בתחילת הקורס לממוצע דירוגיהם בסוף הקורס.

בהתאם להגדרה זו, ניתן להצביע על שישה היגדים (מתוך 20 ההיגדים אשר הופיעו בשני סוגי הקורסים) בהם נמצא הבדל משמעותי בין עמדות המשתתפים לפני ואחרי הקורס, כך שעמדותיהם לאחר הקורס היו חיוביות יותר. בטבלה הבאה, טבלה מס' 6, מוצגים ששת ההיגדים הללו לפי גודל השינוי שחל, כך שבהיגד הראשון שמופיע חל השינוי הגדול ביותר בעמדות המשתתפים:

טבלה מס' 6: ממוצעים לפני/אחרי וגודל השינוי של ששת ההיגדים בהם נמצא הבדל משמעותי בעמדות

גודל השינוי	ממוצע אחרי	ממוצע לפני	
0.27	3.33	3.06	טיפול רגשיים המצויים בשימוש באוכלוסייה הרחבה אינם יעילים בעבודה עם אנשים עם משה"ה (פסיכותרפיה וכד') ®
0.24	2.74	2.50	אנשים עם משה"ה חסרים כישורים חברתיים בהשוואה לאנשים ללא משה"ה ®
0.22	3.62	3.40	אדם עם משה"ה יכול לעבוד בעבודה מספקת ומהנה
0.21	3.52	3.31	אדם עם משה"ה צריך להיות שותף לעיצוב המרחב בו הוא חי
0.20	2.78	2.58	אדם עם משה"ה חייב להיות תחת השגחה מתמדת ®
0.20	2.53	2.33	חלק גדול מהבעיות הנפשיות וההתנהגויות של אנשים עם משה"ה נובע מעצם היותם עם מוגבלות שכלית ®

א3. שינוי עמדות תוך התייחסות לכל אחד משמונה התחומים בנפרד

לצורך בבחינת השינויים בעמדות בתחומי החיים השונים, בוצעו סדרת מבחני t למדגמים תלויים, עבור משתתפי קורסי ההכשרה (בהתבסס על 27 היגדים), עבור משתתפי הקורסים האקדמיים (בהתבסס על 20 היגדים) ועבור כלל המדגם (בהתבסס על 20 ההיגדים עליהם ענו בשני סוגי הקורסים).

ממצאי הניתוחים השונים יוצגו כעת בהתאם לכל אחד משמונה התחומים שנבדקו, אך תחילה תוצג טבלה מס' 6 המתייחסת לממוצעים התחומים השונים כפי שהתקבלו עבור כלל משתתפי הסקר (שמילאו הן שאלון לפני והן שאלון אחרי הקורס):

טבלה מס' 6: ממוצעים, סטיות תקן ומבחני t לבחינת השינוי בעמדות לפי שמונים התחומים

מידת השינוי בעמדות					
ממוצע ³	סטיות תקן	גודל השינוי ⁴	מבחן t למדגמים תלויים		
לפני	0.58	0.11*	t(214) = -2.82, p<0.01	תעסוקה (N=215)	אחרי
3.29	0.51				
לפני	0.59	0.02	t(205) = -0.35, p=0.73	זוגיות (N=206)	אחרי
3.21	0.60				
לפני	0.89	0.19*	t(218) = -3.61, p<0.001	עצמאות ותמיכה (N=219)	אחרי
2.66	0.84				
לפני	0.65	0.17*	t(202) = -3.36, p<0.01	רווחה נפשית (N=203)	אחרי
2.93	0.64				
לפני	0.59	0.15*	t(201) = -3.53, p<0.01	פנאי וסביבה (N=202)	אחרי
3.27	0.54				
לפני	0.80	0.13*	t(215) = -2.37, p<0.05	רווחה גופנית (N=216)	אחרי
2.85	0.74				
לפני	0.92	0.16*	t(216) = -1.90, p<0.05	פרטיות (N=217)	אחרי
2.35	1.02				
לפני	0.60	0.15*	t(171) = -3.34, p<0.01	קבלה חברתית (N=172)	אחרי
3.22	0.49				

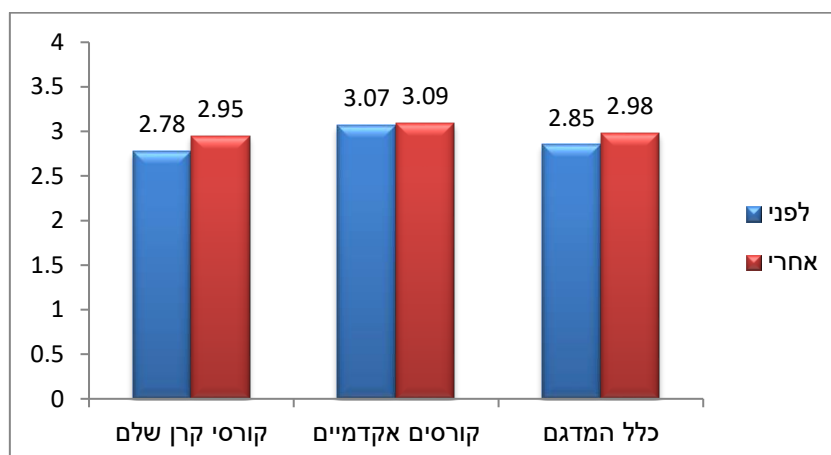
³ הממוצע חושב לאחר "היפוך" הדירוגים על ההיגדים ה"פוכים", כך שסולם המדידה עבור כל ההיגדים הינו אחיד: ערך גבוה מצביע על עמדות חיוביות, וערך נמוך מצביע על עמדות שליליות.

⁴ הכוכביות ליד הערכים בעמודת "גודל השינוי" מצביעות על מובהקות סטטיסטית שנמצאה בין הממוצע לפני הקורס לממוצע אחרי הקורס. כלומר, כוכבית משמע כי השינוי מובהק סטטיסטית (p<0.01 או p<0.001).

1. תחום הרווחה הגופנית

תחום הרווחה הגופנית התבסס על שני היגדים. בתחום זה נמצא הבדל מובהק בין תחילת הקורס וסיומו בקרב משתתפי קורסי ההכשרה ($t(164)=-2.573, p<.05$) וכן בקרב כלל המדגם ($t(215)=-2.37, p<.05$), אך לא בקרב משתתפי הקורסים האקדמיים ($t(50)=-.179, p=.858$). יחד עם זאת, יש לשים לב כי ההבדלים בין תחילת הקורס ואחריו קטנים מ-0.2, ולכן ייתכן כי מובהקותם נובעת מגודל המדגם (ראה גרף מס' 1 ונספחים י"ג-ט"ו).

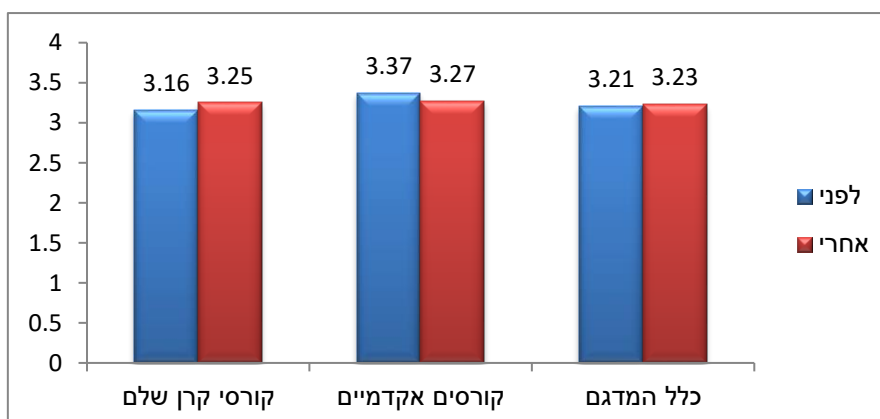
גרף מס' 1: השוואת מידת השינוי בעמדות בתחום הרווחה הגופנית, תוך הפרדה לסוגי הקורסים

2. תחום הזוגיות

תחום הזוגיות התבסס על שני היגדים. בתחום זה לא נמצא הבדל מובהק בין תחילת הקורס וסיומו בקרב קורסי ההכשרה ($t(156)=-1.502, p=.135$), בקרב קורסי האקדמיה ($t(48)=1.865, p=.068$), ובקרב המדגם כולו ($t(205)=-0.35, p=0.73$).

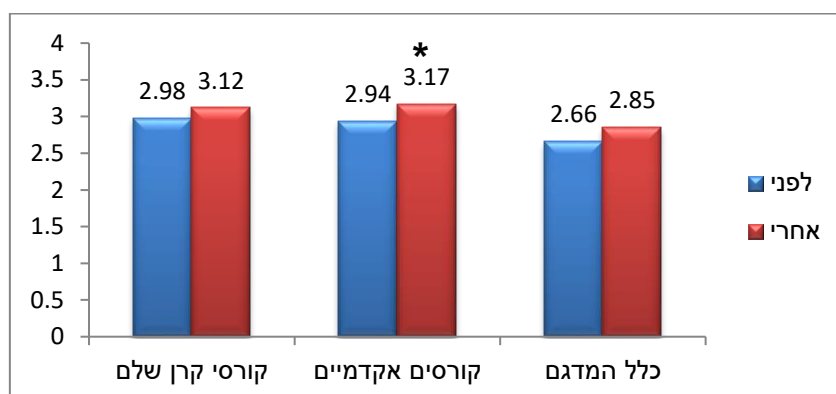
גרף מס' 2: השוואת מידת השינוי בעמדות בתחום הזוגיות, תוך הפרדה לסוגי הקורסים

3. תחום העצמאות והתמיכה

תחום העצמאות והתמיכה התבסס על שני היגדים שמילאו משתתפי הקורסים האקדמיים (וכלל המדגם), וכן שלושה היגדים נוספים שהופיעו גם בשאלון של קורסי ההכשרה. בתחום זה נמצא הבדל מובהק בקרב משתתפי קורסי ההכשרה ($t(147)=-3.383$, $p<.01$) ובקרב משתתפי הקורסים האקדמיים ($t(49)=-2.147$, $p<.05$) וכך גם בקרב המדגם כולו ($t(218)=-3.61$, $p<0.001$), אך רק בקרב משתתפי הקורסים האקדמיים ההבדל נמצא גדול מ-0.2 (ראה גרף מס' 3 ונספחים מס' י"ג-ט"ו).

גרף מס' 3: השוואת מידת השינוי בעמדות בתחום העצמאות והתמיכה, תוך הפרדה לסוגי הקורסים

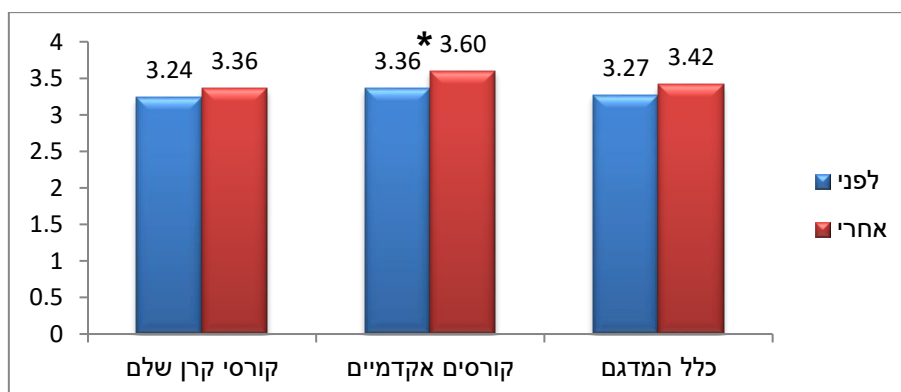

* הבדל גדול מ-0.2

4. תחום הפנאי והסביבה

תחום הפנאי והסביבה התבסס על שלושה היגדים. בתחום זה נמצא הבדל מובהק בקרב משתתפי קורסי ההכשרה ($t(150)=-2.286$, $p<.05$) ובקרב משתתפי הקורסים האקדמיים ($t(50)=-3.429$, $p<.01$) וכך גם בקרב המדגם כולו ($t(201)=-3.53$, $p<0.01$), אך רק בקרב משתתפי הקורסים האקדמיים ההבדל נמצא גדול מ-0.2 (ראה גרף מס' 4 ונספחים מס' י"ג-ט"ו).

גרף מס' 4: השוואת מידת השינוי בעמדות בתחום הפנאי והסביבה, תוך הפרדה לסוגי הקורסים

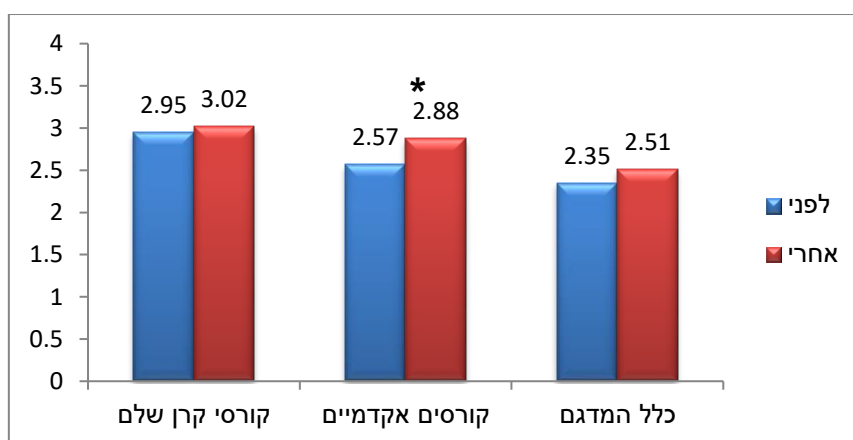

* הבדל גדול מ-0.2

5. תחום הפרטיות

תחום הפרטיות התבסס על היגד אחד בקרב משתתפי הקורסים האקדמיים וכלל המדגם, ועל שני היגד בקרב משתתפי קורסי ההכשרה. בתחום זה לא נמצא הבדל מובהק במידת השינוי בעמדות בקרב משתתפי קורסי ההכשרה ($t(159)=-1.304$, $p=.194$), אך נמצא הבדל מובהק בקרב משתתפי הקורסים האקדמיים ($t(50)=-2.177$, $p<.05$) וכן בקרב המדגם כולו ($t(216)=-1.90$, $p<.05$). יחד עם זאת, רק ההבדל בקרב משתתפי הקורסים האקדמיים גדול מ-0.2 (ראה גרף מס' 5 ונספחים מס' י"ג-ט"ו).

גרף מס' 5: השוואת מידת השינוי בעמדות בתחום הפרטיות, תוך הפרדה לסוגי הקורסים

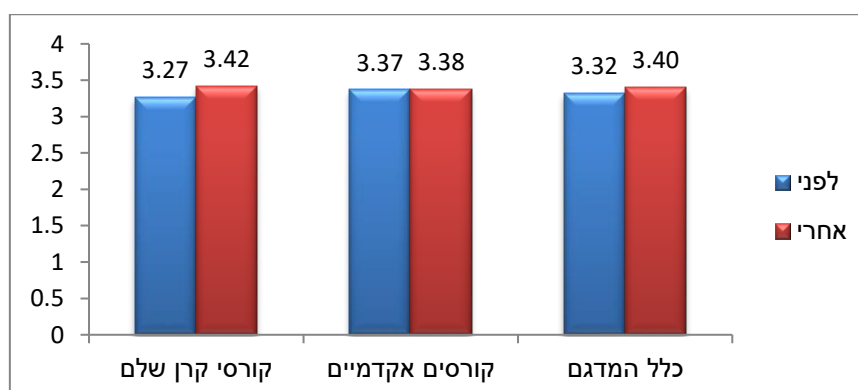

* הבדלים גדולים מ-0.2

6. תחום הקבלה החברתית

תחום הקבלה החברתית התבסס על ארבעה היגדים בקרב משתתפי הקורסים האקדמיים וכלל המדגם, שני היגדים נוספים שמולאו גם על ידי משתתפי קורסי ההכשרה. בתחום זה נמצא הבדל מובהק במידת השינוי בעמדות בקרב משתתפי קורסי ההכשרה ($t(111)=-3.432$, $p<.01$) ובקרב המדגם כולו ($t(171)=-3.34$, $p<.01$), אך לא בקרב משתתפי הקורסים האקדמיים ($t(50)=-.134$, $p=.887$). כמו כן, ההבדלים שנמצאו מובהקים הינם קטנים מ-0.2 ומובהקותם סטטיסטית בלבד (ראה גרף מס' 6 ונספחים מס' י"ג-ט"ו).

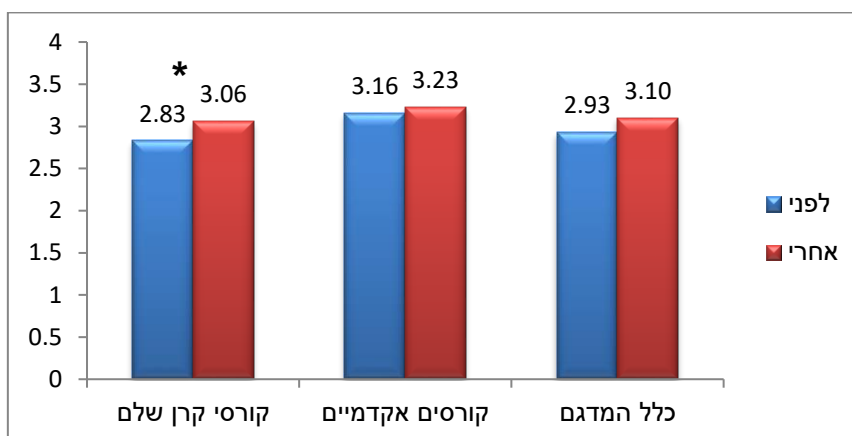
גרף מס' 6: השוואת מידת השינוי בעמדות בתחום הקבלה החברתית, תוך הפרדה לסוגי הקורסים

7. תחום הרווחה הנפשית

תחום הרווחה הנפשית התבסס על שלושה היגדים. בתחום זה נמצא הבדל מובהק במידת השינוי בעמדות בקרב משתתפי קורסי ההכשרה ($t(155)=-3.438, p<0.01$) וכן בקרב המדגם כולו ($t(202)=-3.36, p<0.01$), אך לא בקרב משתתפי הקורסים האקדמיים ($t(46)=-.743, p=.461$). יחד עם זאת, רק ההבדל במידת השינוי בקרב משתתפי קורסי ההכשרה גדול מ-0.2 (ראה גרף מס' 7 ונספחים מס' י"ג-ט"ו).

גרף מס' 7: השוואת מידת השינוי בעמדות בתחום הרווחה הנפשית, תוך הפרדה לסוגי הקורסים

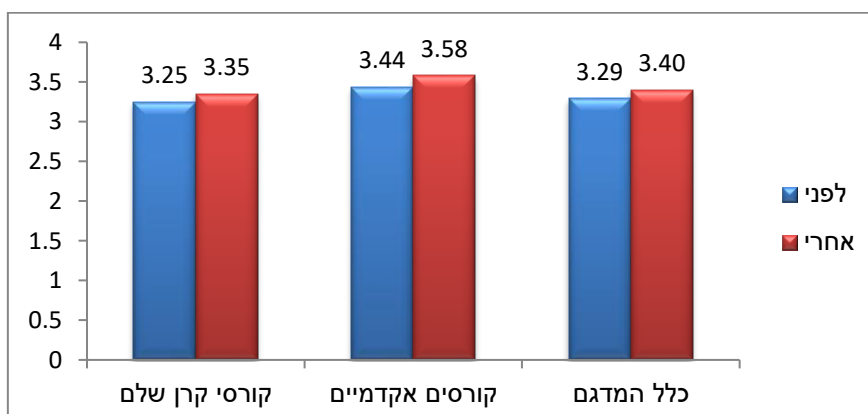

* הבדלים גדולים מ-0.2

8. תחום התעסוקה

תחום התעסוקה התבסס על שלושה היגדים. בתחום זה נמצא הבדל מובהק במידת השינוי בעמדות בקרב משתתפי קורסי ההכשרה ($t(165)=-2.214, p<0.05$), משתתפי הקורסים האקדמיים ($t(48)=-1.867, p<0.05$) והמדגם כולו ($t(214)=-2.82, p<0.01$), אך כלל ההבדלים שנמצאו קטנים מ-0.2 (ראה גרף מס' 8 ונספחים מס' י"ג-ט"ו).

גרף מס' 8: השוואת מידת השינוי בעמדות בתחום התעסוקה, תוך הפרדה לסוגי הקורסים

חלק ב' - עמדות משתתפי הסקר כלפי אנשים עם מש"ה

(ללא התייחסות לשינוי)

מעבר לבחינת מידת השינוי, ניתן ללמוד על עמדות המשתתפים כלפי אנשים עם מש"ה גם מתוך התבוננות על ממוצעי ההיגדים עצמם. באופן כללי ניתן לומר כי עמדות משתתפי הסקר ביחס לאנשים עם מש"ה הן **חיוביות**, שכן ב- 13 מתוך 20 היגדי השאלון (ההיגדים עליהם ענו בשני סוגי הקורסים) התקבל ממוצע הגבוה מ- 3 (או הנמוך מ- 2 בהיגדים ה"פוכים"), כאשר טווח הדירוגים הוא 1-4. ארבע ההיגדים בהם התקבלו הדירוגים הגבוהים ביותר (או הנמוכים ביותר בהיגדים ה"פוכים") מופיעים בטבלה הבאה:

היגדים בהם נמצאה העמדה החיובית ביותר כלפי מש"ה	ממוצע לפני	ממוצע אחרי
אדם עם מש"ה זקוק פחות לחיי חברה מאדם ללא מש"ה ®	1.46	1.32
אנשים עם מש"ה יכולים ליהנות מפעילות פנאי רק עם אנשים כמוהם ®	1.53	1.44
אדם עם מש"ה יכול לעבוד בעבודה מספקת ומהנה	3.40	3.62
מראה של אדם עם מש"ה לעיתים דוחה אותי ®	1.60	1.55

רק בשבעה היגדים התקבלו ממוצעים הנמוכים מ- 3 (או הגבוהים מ- 2 בהיגדים ה"פוכים"). ניתן לחלק היגדים אלו לשתי קבוצות בהתאם לממוצע הדירוגים שהתקבל בהם:

א. היגדים המבטאים עמדות **שליליות** יחסית כלפי מש"ה (ממוצע הקטן מ 2.5 או הגדול מ 2.5 בהיגדים ה"פוכים"):

היגדים בהם נמצאה עמדה שלילית יחסית כלפי מש"ה	ממוצע לפני	ממוצע אחרי
חלק גדול מהבעיות הנפשיות וההתנהגויות של אנשים עם מש"ה נובע מעצם היותם עם מוגבלות שכלית ®	2.67	2.47
אנשים עם מש"ה פחות מודעים לכך שהפרטיות שלהם נפגעת ®	2.65	2.49

ב. היגדים המבטאים עמדת **ביניים** (ממוצע בין 2.5 ל- 3 או בין 2.5 ל- 2 בהיגדים ה"פוכים"):

היגדים בהם נמצאה עמדת ביניים כלפי מש"ה	ממוצע לפני	ממוצע אחרי
אנשים עם מש"ה חסרים כישורים חברתיים בהשוואה לאנשים ללא מש"ה ®	2.50	2.26
אדם עם מש"ה חייב להיות תחת השגחה מתמדת ®	2.42	2.23
אוכל הוא מרכיב חשוב יותר בחייו של אדם עם מש"ה בהשוואה לאדם ללא מש"ה ®	2.29	2.14
אני חושש/ת שאדם עם מש"ה יפגע בעצמו או בסביבה אם יקבל החלטות באופן עצמאי ®	2.25	2.08
רוב האנשים עם מש"ה אינם בשלים לנהל קשר זוגי ®	2.18	2.14

חלק ג' – שאלות ישירות שנשאלו המשתתפים (כמותי + איכותני) בנוגע לשינוי העמדות בעקבות הקורס בו השתתפו

תשובותיהם המילוליות של המשתתפים בנוגע לתחושתם ביחס לשינוי העמדות בעקבות הקורס, מופיעות במלואן בנספח י"ז. להלן סיכום הדברים שנאמרו על ידי המשתתפים בכל אחד מהקורסים השונים – בקורסי ההכשרה ולאחריהם בקורסי האקדמיה. כמו כן, בכל קורס מצוין מספר המשתתפים שהתייחסו לשאלה זו מתוך כלל המשתתפים בקורס, על מנת לקבל פרופורציה מבחינת כמות המשיבים.

תשובות המשתתפים בקורסי ההכשרה

שם הקורס	התייחסות המשתתפים לשאלה – האם עמדותיכם השתנו בעקבות הקורס?
1. הכרות עם עולם המש"ה מבשרת ציון השיבו 12 מתוך 24	משתתפי הקורס מעידים ברובם כי הוקנה להם ידע רחב יותר על אנשים עם מש"ה בעקבות הקורס. ניכר כי חל שיפור בהבנה וביכולות ההתמודדות שלהם בעבודתם עם האוכלוסייה. עוד עולה כי הידע שרכשו בקורס שימושי וסייע בהמשך עבודתם: "אני מרגישה שלמדתי המון וקיבלתי כלים לעבודה ויכולת תקשורת יותר טובה עם האנשים איתם אני עובדת. גם בקשר הבינאישי וגם בהכנת פעילות ויצירתיות והבנת מצבים מורכבים." מעטים סבורים כי עמדתם לא השתנתה בעקבות הקורס: "עמדתי לא השתנתה, נחשפתי לאנשים עם מש"ה מגיל די צעיר, מה שכן הקורס העניק לי הרבה ידע חשוב להבנת סיטואציות והתמודדות עם מצבים משתנים-קיצוניים".
2. חברתי-מיני כפר קאסם השיבו 25 מתוך 36	משתתפי הקורס מציינים באופן גורף כי עמדתם בנושא חינוך מיני של אנשים עם מש"ה שונתה לחיוב , הן בהיבט המעשי והן בהיבט הרגשי: "אני מרגישה שאני מסוגלת לקלוט ולהתמודד עם ילדים אלו בכל אהבה ואכפתיות. תחושה שלא הייתה אצלי טרם השתתפתי בקורס." עוד עולה מתוך הדברים נושא ההדרכה . המשתתפים מציינים כי קיבלו כלים להתמודד עם הנושא הן מול המטופל באמצעות אימון חוזר, והן בהנחיית המטופל להמשך התמודדות באמצעות תמיכה והדרכה ולא דרך התעלמות או דחיית הטיפול בנושא: "חל אצלי שיפור בדרכי פנייה והדרכה של ילדים עם מש"ה. כיום אני מסוגלת להדריך אותם לדרך הנכונה ואני כבר רואה שיפור לחיובי בהתנהגות שלהם".
3. האדם המזדקן ת"א השיבו 5 מתוך 22	משתתפי הקורס מציינים למידה מחודשת על אורח החיים ויכולות האוכלוסייה. מעידים על חשיפה רחבה לידע באמצעות מקרים וסיפורים שהועלו: "החשיפה לסיפורים שונים השפיעה על תפיסתי ועיצבה אותה". עולה כי ניתנו כלים נוספים להתמודדות עם מצבים שונים. לא מציינים שינוי עמדה מובהק בעקבות השתתפותם.
4. פנאי אשדוד השיבו 9 מתוך 26	משתתפי הקורס מציינים כי ניתן ידע פרקטי משמעותי בקורס. "הידע לגבי יכולותיהם ואופן השימוש באומנות כטיפול. כמו כן, דרכים להשתמש בסינגור עצמי ובגרייה חושית". תפיסת הפנאי והיכולות של אנשים עם מש"ה שונתה באופן חיובי, וניכר כי חלה הרחבת ידע בנושא עבורם. "למדתי שאפשר לעבוד עם חניכים בהרבה אפשרויות של אומנות ויצירה". ההשתתפות בקורס תרמה למוטיבציה מחודשת בעבודה עם האוכלוסייה: "אני מרגישה הרבה יותר עניין ואתגר לעבוד עם סוג אוכלוסייה שלא היה מוכר לי כלל עד לרגע הקורס".
5. חברתי מיני, מ. ים השיבו 17 מתוך 28	כל משתתפי הקורס מציינים שיפור בעמדתם בעקבות הקורס. תרומה מרכזית ניכרת בתחום החוקים וזכויות האוכלוסייה. משתתפי הקורס מציינים עלייה במודעות לצרכי המטופלים, התאמת הטיפול ביחס לגילם ובצורך לאפשר חופש בחירה ביחס לחייהם האישיים: "חל אצלי שיפור בהתמודדות עם אותה אוכלוסייה. הכרת החוק והזכויות שלהם גרמה לי להבין שהם צרכים לקבל בעצמם את ההחלטות הנגעות לחייהם האישיים שלהם כמו לבוש, אוכל" הקורס הקנה כלים מקצועיים להתמודדות עם מצבים מגוונים באמצעות מספר כלים: קוגניטיבי, מנטלי ופיזי".
6. האדם המזדקן, י-ם	הקורס הדגיש את נושא ההזדקנות והתהליכים הנלווים לו, ובמקביל ניתנו כלים להתמודדות עם אותם תהליכים עבור אנשים עם מש"ה. עוד עולה כי הושם דגש על נושא הרגישות

השיבו 9 מתוך 21 והמודעות להתנהגות האוכלוסייה, סימנים מזהים וההתמודדות עם מצבים שונים: "כשקורים שינויים בהתנהגותם ובמצב הבריאותי, אנחנו חייבות יותר להקשיב ולהיות יותר רגישות אליהם. חייבים להתייחס אליהם כאל אנשים רגילים ולתת להם יחס אישי והקשבה"	השיבו 9 מתוך 21
משתתפי הקורס מעידים על תרומתו הרבה של הקורס בנושאי מודעות ליכולות המטופלים: "קיבלנו מודעות לצרכים מבחינה רגשית פיזית וחברתית ותעסוקתית", כלים להעשרה באמצעות אומנויות, והתמודדות עם קשיים בעזרתם. "הקשר עם החניכים בעקבות הקורס הוטב, הקורס נתן לי כלים איך להתמודד איתם ולתת להם הרבה תשומת לב והרבה עבודה מעשית"	7. שילוב אומנויות, נתניה השיבו 9 מתוך 30
משתתפי הקורס מעידים בחלקם על תחושת סובלנות והכלה גדולה יותר בעקבותיו: "כיום לאחר הקורס אני מרגישה שיש לי יכולות יותר גדולות להכיל אותם, להבין אותם ולרצות לתת להם כמה שיותר החלטות ובחירות". תחושת המסוגלות התעצמה: "אני עוסקת בתחום כבר 5 שנים ואני מרגישה עכשיו שאני מסוגלת ברצינות להתמודדות עם ילדים עם מש"ה ולהקשיב להם". בנוסף, ניתנו אפשרויות מרובות לפתרון בעיות יומיומיות ובעיות חריגות שלא היו מוכרות למטפלים קודם לכן: "נפתחו בפני המון אפשרויות למצוא פתרונות".	8. האדם הסיעודי, חיפה השיבו 14 מתוך 29
משתתפי הקורס מצינים עלייה בפתיחות ובמודעות לנקודת מבטו של אדם מש"ה, יכולותיו בעיני עצמו ובעיני מטפלו: "הדבר היחיד שהשתנה הוא להבין את היכולות והמסוגלות של עובדים במסגרת מע"ש". בנוסף עולה כי "למידת עמיתים" שהתקיימה תרמה רבות להבנת שילוב אנשים עם מש"ה בשוק החופשי. באמצעות פתרון סימולציות בקורס, מצינים המשתתפים כי דרכי הפתרון בין ארגון לארגון אמנם משתנות, אך "טובת הפונה" נשארת מרכזית וזהה בניהם.	9. רכזי תעסוקה נתמכת, ארצי השיבו 4 מתוך 18
משתתפי הקורס מדווחים על עלייה בתפיסת המסוגלות של אנשים עם מש"ה בקיום חיים נורמטיביים בכלל, ובנושאי למידה ופנאי בפרט: "גיליתי אפשרויות רבות לקידום אנשים עם מש"ה מבחינת תקשורתית וכן מבחינת למידה ופנאי". חלה עלייה במוטיבציה לקיים תכניות שונות וחדשות, בהתאמה, בוצעה חשיפה לאותן תכניות.	10. טכנולוגיות חכמות, י-ם השיבו 4 מתוך 18
נשקפת מגמה חיובית ביחס לתרומתו של הקורס. משתתפיו מצינים כי נחשפו למידע וידע פרקטי שלא היה ברשותם קודם לכן. כתוצאה מכך יחסם כלפי אנשים עם מש"ה השתפר: "המחשבות והרגשות שלי כלפי ילדים עם מש"ה השתנו לטובה", "חל אצלי שיפור בפן הרגשי והנפשי". נושא זכויות אנשים עם מש"ה מצוין כתורם ומשפיע על תפיסת המטפלים: "אחרי מספר הרצאות בקורס התחלתי להכיר בזכויות של ילדים עם מש"ה, ויש לי רצון עז לעזור להם". הוקנה ידע אודות תחומי תעסוקה ופנאי שלא היה מוכר קודם לכן: "אני יודעת עכשיו שיש הרבה תחומים שתלמיד עם מש"ה יכול לעסוק בהם ולהצליח בעבודה".	11. פנאי, רהט השיבו 17 מתוך 24
מרבית המשיבים לא מעידים על שינוי עמדות בעקבות השתתפותם בקורס. היחס כלפי משפחות ומטפלים של אנשים עם מש"ה הוטב וניתנו כלים לעבודה עם הגורמים הנ"ל: "מה שהשתנה בי תוך כדי הקורס- הגישה והבנה שלי כלפי משפחות והורים קיבל עומד ורוחב". עוד עולה כי הקורס אכן תואם את טווח הגילאים אליו מיועד, אך שם דגש על בעיות התנהגותיות בגילאים אלה.	12. פרקטיקום גיל הרך, קב' א' השיבו 11 מתוך 27
המשיבים מדווחים על עלייה בתחושת המסוגלות להתמודד עם אנשים וילדים עם מש"ה. רוב המשיבים מעידים על הקניית כלים פרקטיים לפתרון בעיות יום יומיות: "רכשתי הרבה ידע וכלים להתמודדות עם ילדים עם מש"ה וזה עזר לי הרבה בעבודה. אני ניסיתי את הכלים וזה הצליח". המשיבים נתרמו גם בתחום ההבנה והביאור של סיטואציות שונות: "לפני הקורס הייתי מתקשה בלהבין מה הם רוצים ומה אני נדרשת לעשות להם. היום המצב השתנה". "רכשתי ידע ודרכים חדשות להתמודדות עם מש"ה. למדתי כיצד להכיל אותם (אמפתיה)".	13. פנאי, תל שבע השיבו 17 מתוך 23
המשיבים לא ניתן לבצע הכללה אודות נושא מסוים שהועבר בקורס ועמדותיהם לגביו. למרות זאת, נושא זכויות אנשים עם מש"ה זכה להתייחסות: "התחדדה אצלי ההבנה שלאדם עם מש"ה יש זכות מלאה ומנדט מלא בבחירות בחיים ושיש צורך בשינוי בטרמינולוגיה מולו ומול המשפחות".	14. אובדן ושכול, אשדוד השיבו 5 מתוך 19
המשיבים מדווחים על התמקצעות בנושא התמודדות עם בעיות התנהגות ומשמעת. ריכוז כלים ואפשרויות טיפול באותם מצבים. בנוסף ניתן דגש על הפן הרגשי המופנה דרך טיפול: "נדרשת שימת לב בתחומים של הקשבה, הבנה, הכלה, עקביות, שאלו דברים שתמיד צריכים חיזוק ותזכורת לצוות בכדי לעשות כמה שיותר טוב ונעים לאנשים עם מש"ה".	17. רכזי יום שהות ארוך השיבו 9 מתוך 17
כמות משיבים דלה מאוד. מדווחת התייחסות לנושא עמדותיו וזכויותיו של אדם עם מש"ה, והצורך בעידוד והעצמת הנושאים הנ"ל: "בצורך לקחת בחשבון את עמדותיו על תכניות קשורות אליו ובעיקר בנושא איכות החיים (הרצאה של הגר)".	18. שילוב במ.א. צפון השיבו 2 מתוך 21

משתתפי הקורס מעידים על מתן כלים פרקטיים לפתרון מצבים שונים: "איך לשלב/לפתור כל מקרה שנוגעים בו, ואיך להתייחס לאוכלוסיה זו ולהתמודד איתה." שימת דגש על זכות הבחירה : "לתת לאנשים עם מש"ה זכות בחירה (סנגור), לא להגיד: זה לא ניתן לשינוי. שיטות ואופן תהליך כגון שרשור, איך אנחנו לא מזדהים אלא מסתכלים מהצד שלהם ומטפלים בבעיה".	19. סביבה תומכת, ארצי השיבו 7 מתוך 32
רוב המשיבים מדווחים כי הקורס לא שינה עמדתם אלא חיזק את הקיים. עם זאת, המשיבים מדווחים על חשיפה לידע חדש בנושא תעסוקה עבור אנשים עם מש"ה: "שהקורס נתן לנו את הראייה לכך שאנשים עם מש"ה יכולים להיות יותר עצמאיים בתחום התעסוקה". עוד עולה כי הוקנה ידע בנושא הצורך בקהילה ושילובם בה: "תפיסה מבחינת חשיפה בקהילה, וגם המדיניות המאפשרת שילובם במסגרות בקהילה".	20. מפגשי מנהלי מע"ש, צפון השיבו 6 מתוך 31
המשיבים לא מדווחים על שינוי עמדות אלא על העצמת הערכים המלווים אותם בעבודתם: אהבה, אחריות וכבוד: "ניתן לקדם ולהעשיר אותם אם משקיעים ומאמינים בהם. לקבל אותם ולהאמין בהם, לא לפגוע בהם מתוך נקודת חולשה שלהם כביכול, בהרבה מצבים הם עולים עלינו בהרבה דרגות".	21. מפגשי מנהלי מע"ש, מרכז השיבו 4 מתוך 21

תשובות המשתתפים בקורסי האקדמיה

שם הקורס	התייחסות המשתתפים לשאלה – האם עמדותיכם השתנו בעקבות הקורס?
22. אבחנה כפולה, אונ' חיפה השיבו 9 מתוך 18	מרבית המשיבים מעידים על יחס חיובי ואוהד יותר כלפי אנשים עם מש"ה. עולה כי חל שינוי באופן ההתייחסות לאותה אוכלוסייה, העלאת המודעות גורמת לכבוד יחס שוויוני והעמקת ההבנה סביב הסיבות ואפיון התנהגות: "מנסה יותר לרדת לעומק הסיבות שיכולות להוביל להתנהגות מאתגרת". המשתתפים מעידים על הזדהות עם הגרעין המשפחתי: "שינה בכל המישורים, במיוחד בהזדהות עם המשפחה והאתגרים שלהם".
23. סנגור עצמי, מכללת ג. ווינגטון השיבו 15 מתוך 34	כל המשיבים מעידים באופן גורף כי עמדותיהם שופרו והוטבו בעקבות הקורס, ידע קודם וסטיגמות שנשא עימם שנו מקצה לקצה: "היו לי המון סטיגמות על בעלי מוגבלות שכלית, לא ידעתי כמעט דבר על התנהלות חייהם". נושא זכות הבחירה בולט מאוד בקרב המשיבים: "עד כמה חשוב לתת להם בחירה ומקום להביע את דעתם, לתת להם כבוד". תחומי השפעה נוספים ניכרים בנכונות ואפשרותו של אדם עם מש"ה לקיים אורח חיים מקיף הכולל תעסוקה, זוגיות וחיי חברה: "החשיפה לזוגות עם פיגור שכלי החיים ביחד, מנהלים משק בית משותף, מנהלים חיי זוגיות- מאוד הפתיע אותי לגלות זאת, הופתעתי לטובה!", "הקורס חשף בפני אנשים עם מש"ה שהיו שותפים במידה רבה בחייהם לעומת מה שהכרתי. "עוד עולה כי תחושת המסוגלות ביחס לאוכלוסייה זו עלתה, הוקנו דרכי התמודדות ואפשרויות פתרון בעיות.
24. תזונת האדם עם הצמיד, פקולטה, רחובות השיבו 13 מתוך 32	מרבית משיבי הסקר מעידים כי הקורס חשף בפניהם ידע תיאורטי אודות הטווח הרחב של המוגבלויות ובהתאמה, ספקטרום ההתנהגויות: "הבנתי שיש טווח רחב של מוגבלויות". עוד עולה כי המידע אודות נ אשר ניתן בקורס היה ראשוני בעבור מרבית המשיבים: "היכרות יותר מעמיקה עם אוכל' זו אליה לא נחשפנו כלל במהלך התואר הראשון והשני למרות שרוב הדיאטניות עובדות עם אוכל' זו". "המשיבים מדווחים על עליה במוטיבציה לעבוד עם אוכלוסייה זו: "אני מרגישה בשלה יותר ויודעת הרבה יותר דברים בכדי שאולי באמת אוכל להתעסק בזה מאוחד יותר", "אין ספק שהקורס "נרמל" את הטיפול באוכלוסייה זו והפך את הגישה לקלה ורגילה יותר לטיפול". צוין כי נוכחותן של שתי הבנות עם מש"ה בקורס תרמה רבות להבנה עמוקה ו צמצום הרתיעה הסטיגמטית מהאוכלוסייה.
25. מעגל חייו של האדם עם המש"ה, אונ' חיפה השיבו 11 מתוך 24	מחצית מהמשיבים מעידים על שיפור עמדותיהם בעקבות הקורס: "ההיכרות יוצרת תחושה של קרבה ומפחיתה תחושה של זרות". המשיבים מעידים על העלאת המוטיבציה (בין אם לראשונה, ובין אם עבור מנוסים) לעבוד בסביבת אנשים עם מש"ה: אחרי 6 שנים של עבודה עם אוכלוסייה זו יש שחיקה, יש עייפות. קורס זה החזיר בי את המוטיבציה והלהט יותר ממה שהיה בתחילת דרכי". עוד עולים נושאי רווחה תעסוקה וקהילה ויכולות אנשים עם מש"ה לקחת חלק בכל התחומים הנ"ל: "לראות את האדם עם מש"ה כפרט שצריך רווחה רגשית ומיצוי פוטנציאל לחיים מלאים ומשמעותיים עבורו כמו אדם ללא מש"ה".
27. מיומנויות בהדרכת הורים השיבו 8 מתוך 19	מרבית המשיבים מעידים על הקניית כלים מקצועיים בקורס: "בעקבות הקורס קיבלתי כלים נוספים ונקודות מבט שונות". ההיבט הרגשי מתואר כמועצם בעקבות הקורס: "עמדותי השתנו באופן חברתי, רגשי, שבכל מקרה הינם זקוקים להכלה, אמפתיה, ולהבין אותם, כדי לספק להם צרכיהם". גם תחושת הנוחות בעבודה מול המשפחה מוארת באור חיובי בעקבותיו: "העבודה מול האוכלוסייה ובני משפחתם פחות מאיימת בעיניי".

מגבלות הסקר

בשאלון העמדות שהועבר בשנת תשע"ה היו מספר מגבלות מבחינת השאלון עצמו, חלקן הועלו על-ידי צוות מכלול וחלקן על-ידי המשיבים על השאלונים:

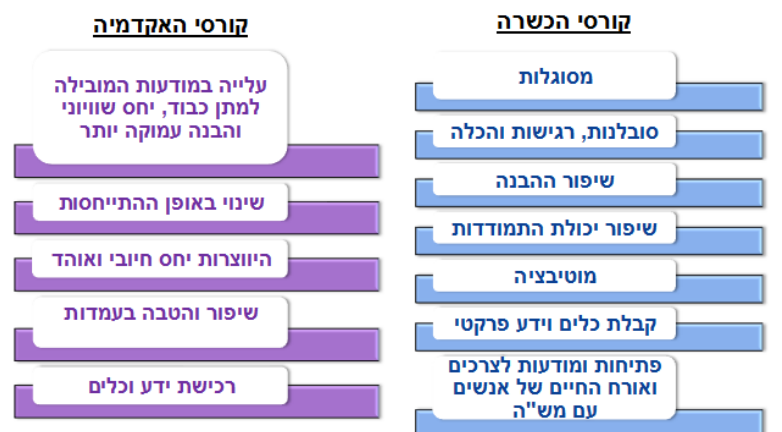
- כמות מכובדת של משיבים, בעיקר בקורסי קרן שלם, ציינו על גבי השאלון, וכן ליד היגדים ספציפיים, כי הם אינם הולמים או שלא ניתן לענות עליהם משום שהם תלויים ברמת התפקוד של האדם עם מש"ה. התייחסויות אלו הביאו לכך שלא פעם אנשים לא ענו על היגדים מסוימים, או סימנו יותר מרמה אחת של סולם הדירוג, וציינו ליד אותה השאלה כי היא תלויה ברמת התפקוד.
- בשאלון למשתתפי קורסי קרן שלם: (1) בשאלון תחילת קורס - שאלות 18, 26 ו-27 הופיעו ללא מספרים על סקלת הדירוג בגוף השאלה, דבר אשר הביא לכך שמשיבים רבים לא ענו על שאלות אלו. (מתוך 340 משיבים על השאלון בתחילת הקורס, רק 270 ענו על שאלה 18, ואילו על שאלה 26 ענו 310, ושאלה 27 ענו 315) יש לציין כי שתי השאלות האחרונות הופיעו בעמוד נפרד, כך שהיה יותר ברור כי יש לדרג שאלות אלו גם כן. (2) הן בשאלון א' והן בשאלון ב' (בגרסה העברית והערבית כאחד) שאלות 11 ו-26 הינן זהות. גם אם זו הייתה טעות סופר, היינו מצפים כי ימצא מתאם גבוה ביותר בין תשובות האנשים לשתי השאלות, אך המתאם הנמוך-בינוני שנמצא ביניהם (0.26 בשאלון א' ו-0.53 בשאלון ב') מצביע על מהימנות נמוכה בתשובותיהם של המשתתפים... כמו כן, בעיה זו של שאלות חוזרות הופיעה גם בשאלון בגרסה הערבית.
- בחלק מהקורסים הועברו לעיתים שאלונים במועד לא מתאים (כלומר שאלון א' הועבר גם בהתחלה וגם בסוף, או להיפך, ולעיתים חלק מהמשיבים קיבלו את גרסה א' וחלק את ב' בסיום הקורס). דבר זה יצר מספר בעיות, ביניהם נתונים חסרים מבחינת תחושתם של המשיבים לגבי שינוי בעמדות ומוכנותם לעבוד בעתיד עם אנשים עם מש"ה. כמו כן, ניסוח השאלה "האם תשקול בעתיד לעבוד עם אנשים עם מש"ה?" הינו בעייתי בקרב אנשים אשר כבר עובדים עם מש"ה, ורבים מהם לא ענו על השאלה, וציינו בהערות כי הם כבר עובדים עם אנשים עם מש"ה.
- השאלה בנוגע להיכרות אישית (משפחתית או חברתית) לא הובנה כראוי על-ידי משיבים רבים, אשר סימנו בה כן, אך בפירוט התייחסו להיכרות עם מטופלים בעבודתם. אי לכך, לא ניתן לדעת מהי רמת המהימנות של שאלה זו, משום ש-18 מהמשיבים סימנו כי יש להם היכרות אישית עם אנשים עם מש"ה ללא פירוט כלל ו-77 משיבים כלל לא ענו על שאלה זו.
- בקורסים: "אבחנה כפולה" ו"סנגור עצמי", שאלוני העמדות הועברו ללא החלק על שאלות הרקע, כך שלא ניתן להתייחס למאפייני הרקע של משיבים אלו ביחס לשינוי בעמדות.
- המשתתפים נתבקשו למלא בתחילת השאלון 4 ספרות אחרונות של מספר הטלפון שלהם. דרישה זו ככל הנראה אינה מתאימה, שכן הרבה אנשים מחזיקים ביותר ממספר טלפון אחד, או מחליפים את הטלפון שלהם, ונוצר מצב בו לא ניתן היה להתאים בין כמות גדולה של שאלונים בתחילת וסיום הקורסים, מה שגם כן מקשה מאוד על בדיקת שינוי בעמדות של כל משיב.

מסקנות והמלצות

לאחר מפגש בו הוצגו הממצאים בפני השותפים ונערכה חשיבה משותפת על שנמצא בדו"ח הערכה זה, גובשו מספר מסקנות והמלצות:

א. נמצאו שלושה תחומים בקרב משתתפי קורסי האקדמיה בהם חל שינוי משמעותי (לטובה) בעמדות לפני ואחרי הקורס: עצמאות, פרטיות, פנאי וסביבה. עם זאת, בקרב קורסי ההכשרה נמצא תחום אחד בלבד, "רווחה נפשית של האדם עם מש"ה", בו התקבל הבדל מובהק (לחיוב) בין תפיסות המשתתפים לפני ואחרי הקורס.

ב. בתשובות הפתוחות של המשתתפים בנוגע לשינוי תפיסותיהם בעקבות הקורס, נמצאו ביטויים החוזרים על עצמם:

ניכר כי שינוי התפיסות של משתתפי קורסי ההכשרה נגע בעיקר בשיפור יכולת הקבלה, ההכלה, ההתמודדות, הסובלנות וההבנה של אוכלוסייה זו, בעוד שינוי התפיסות של משתתפי קורסי האקדמיה נגע בעיקר בשיפור המודעות, היחס, העמדות וההבנה שלהם את אוכלוסייה זו.

ג. יודגש כי נמתחה ביקורת משמעותית כלפי השאלון עוד בעת מילוי - התקבלו חוות דעת שליליות מהמשיבים בעת מילוי השאלון, הנוגעות לכך שחלק מהשאלות לא מנוסחות היטב, לא מפורשות, ואף יוצרות אצלם תחושות רגשיות לא נעימות בעת המענה.

ד. לנוכח הביקורת, החל תהליך פיתוח שאלון החדש שכלל:

1. איתור היגדים "בעייתיים" בשאלון.

2. בדיקה וחיפוש שאלונים אחרים הקיימים בספרות המקומית והעולמית, והוצאת היגדים שנראים מתאימים יותר מאלו שהיו מצויים בשאלון, לצורך תיאור כל תחום.

3. גיבוש שאלון (ובו 39 היגדים) והעברתו למספר מומחים (צוות קרן שלם, נציגים ממשד הרווחה

ומהאקדמיה). המומחים התבקשו לכתוב על כל היגד האם הוא רלוונטי מאוד/לא רלוונטי/או
"מתלבט". לאחר ניתוח תשובות המומחים, נמצאו 7 היגדים בהם מידת ההסכמה בין המומחים
הייתה נמוכה, ולכן התבקשו בשלב זה המומחים לקרוא רק את 7 ההיגדים הללו ולדרג עד כמה
חשוב שיופיע בשאלון (בין 1 ל-4). מתוך תוצאות הפיילוט בנתה מכלול שאלון עמדות מחודש
(מידת המהימנות והתוקף שלו תיבדק בשאלוני תשע"ו).

ה. בשנה"ל תשע"ו נערכה הערכה של קורסי קרן שלם באקדמיה, הכוללת התייחסות הן לאיכות הקורס
והן לעמדות המשתתפים (באמצעות השאלון המחודש).

ו. בשנה"ל תשע"ז יועבר השאלון החדש בקרב מדגם של משתתפי קורסי קרן שלם.

ז. הומלץ לבנות שאלון נוסף שיופנה למשתתפים בקורסי ההכשרה, ויעסוק בתרומת הקורס לשיפור
תפקודם המקצועי במסגרת. השאלון ייבנה תוך שיתוף גורמים מצוות הקרן, ממשד הרווחה
ומהמסגרות עצמן.

ח. הומלץ להעביר את השאלון החדש שפותח לד"ר חוה עמינדב לצורך קבלת חוות דעתה המקצועית
בתחום העמדות כלפי אוכלוסיית מש"ה.

נספחים

נספח א': שאלון עמדות קורסי הכשרה של קרן שלם - בתחילת הקורס

_____ : תאריך

_____ : שם הקורס

_____ : תפקיד

שאלון עמדות אודות איכות חייהם של אנשים עם מוגבלות שכלית התפתחותית למשתתפים בקורסים של קרן שלם

שלום רב,

הקורס הנוכחי הנו פרי יוזמה של קרן שלם שמטרתה היא קידום איכות חייהם של אנשים עם מש"ה (מוגבלות שכלית – התפתחותית) בקהילה.

מסיבות מחקריות – מחקר זה מתייחס להערכותיך אודות אנשים ברמת תפקוד של מוגבלות שכלית בינונית עד קלה.

השאלון הנו אנונימי, אך כיון שהשאלון יועבר בתחילת הקורס ובסיומו אנא ציינו 4 ספרות אחרונות של הטלפון שלך על מנת שנוכל להצמיד את השאלונים: |__|__|__|__|

אנו מודים לך מאוד על שיתוף הפעולה!

***הערה חשובה – בכל מקום בו כתוב : מוגבלות שכלית התפתחותית (מש"ה) הכוונה היא לפיגור שכלי

אנא סמן/ני את עמדתך לכל אחד מן ההיגדים בדירוג 1= לא מסכים/מה בכלל עד 4=מסכים/מה מאוד.

השאלה	לא מסכים			מסכים ביותר
1. אדם עם מש"ה יכול לעבוד בעבודה מספקת ומהנה	1	2	3	4
2. כשאני רואה זוג של אנשים עם מש"ה אני חש/ה מבוכה	1	2	3	4
3. אדם עם מש"ה חייב להיות תחת השגחה מתמדת	1	2	3	4
4. אנשים עם מש"ה הנם אלימים יותר מאנשים אחר בגלל הפגיעה המוחית	1	2	3	4
5. אני חושש/ת שאדם עם מש"ה יפגע בעצמו או בסביבה אם יקבל החלטות באופן עצמאי	1	2	3	4
6. לאדם עם מש"ה חשובים צרכים אסתטיים בסביבת המגורים שלו	1	2	3	4
7. חשוב שאדם עם מש"ה יעבוד בעבודה עם הכנסה קבועה שישמש בה בהתאם לבחירתו	1	2	3	4
8. חלק גדול מהבעיות הנפשיות וההתנהגויות של אנשים עם מש"ה נובע מעצם היותם עם מוגבלות שכלית	1	2	3	4
9. טיפולים רגשיים המצויים בשימוש באוכלוסייה הרחבה אינם יעילים בעבודה עם אנשים עם מש"ה (פסיכותרפיה וכד')	1	2	3	4
10. אדם עם מש"ה יכול ורוצה לשתף פעולה בשמירה על תזונתו, משקל גופו ובריאותו	1	2	3	4
11. אנשים עם מש"ה יכולים ללמוד מקצוע או תחום דעת	1	2	3	4
12. רוב האנשים עם מש"ה אינם בשלים לנהל קשר זוגי	1	2	3	4
13. אנשים עם מש"ה פחות מודעים לכך שהפרטיות שלהם נפגעת	1	2	3	4
14. אנשים עם מש"ה יכולים ליהנות מפעילות פנאי רק עם אנשים כמוהם	1	2	3	4
15. אדם עם מש"ה צריך להיות שותף לעיצוב המרחב בו הוא חי	1	2	3	4
16. אדם עם מש"ה זקוק פחות לחיי חברה מאדם ללא מש"ה	1	2	3	4
17. אוכל הוא מרכיב חשוב יותר בחייו של אדם עם מש"ה בהשוואה לאדם ללא מש"ה	1	2	3	4
18. אנשים עם מש"ה חסרים כישורים חברתיים בהשוואה לאנשים ללא מש"ה	1	2	3	4
19. מראה של אדם עם מש"ה לעיתים דוחה אותי	1	2	3	4
20. אנשים עם מש"ה מסוגלים להפיק תועלת והנאה מלימודים המהלך חייהם הבוגרים	1	2	3	4
21. פרטיות ותיחום מרחב אישי צריכים להילקח בחשבון בתכנון סביבה של אנשים עם מש"ה	1	2	3	4
22. יש לעודד אדם עם מש"ה ללמוד לקבל החלטות	1	2	3	4
23. במפגש עם אדם עם מש"ה – אני לרוב קשוב/ה ומכילה	1	2	3	4
24. זכותו של אדם עם מש"ה לא להשתתף בפעילות פנאי קבוצתית	1	2	3	4
25. יש לאפשר לאדם עם מש"ה להחזיק במפתח לחדרו ו/או ארוננו הפרטי	1	2	3	4
26. אנשים עם מש"ה יכולים ללמוד מקצוע או תחום דעת	1	2	3	4
27. לאדם עם מש"ה טוב יותר להיות רוב הזמן בסביבה של אנשים כמוהו	1	2	3	4

שאלון פרטים אישיים

1. מגדר: א. גבר ב. אישה
2. מוצא: א. יהודי ב. ערבי ג. אחר
3. שנת לידה: _____
4. סוג תעודת לימודים אחרונה:
 - א. תעודה מקצועית
 - ב. תואר ראשון
 - ג. תואר שני
 - ד. תואר שלישי
 - ה. אחר
5. האם יש לך היכרות אישית עם אדם עם מוגבלות שכלית התפתחותית (בן משפחה או חבר קרוב)?
 - א. לא ב. כן, מידת קרבה: _____
6. מהו תחום עיסוקך?
 - א. רכז תחום מש"ה ברשות
 - ב. עו"ס תחום מש"ה ברשות
 - ג. מנהל/ת מסגרת
 - ד. עו"ס במסגרת
 - ה. רכז/ת
 - ו. מורה/גננת
 - ז. איש מקצוע פרא-רפואי
 - ח. מדריך/סייע/מטפל
 - ט. אם/אב בית
 - י. מבשל/ת
 - יא. מדריך/ת חוג
 - יב. מתנדב
 - יג. מלווה הסעה
 - יד. אחר: _____
7. ותק בעבודה:
 - א. עד חצי שנה
 - ב. חצי שנה עד שנה
 - ג. שנה עד שנתיים
 - ד. שנתיים עד חמש שנים
 - ה. חמש-עשר שנים
 - ו. עשר שנים ומעלה
8. מדע בחרת להשתתף בקורס?

אנו מודים לך מאוד על שיתוף הפעולה!

נספח ב': שאלון עמדות קורסי הכשרה של קרן שלם - בסיום הקורס

תאריך: _____

שם הקורס: _____

תפקיד: _____

**שאלון עמדות אודות איכות חייהם של אנשים עם מוגבלות שכלית התפתחותית למשתתפים בקורסים של
קרן שלם**

שלום רב,

הקורס הנוכחי הנו פרי יוזמה של קרן שלם שמטרתה היא קידום איכות חייהם של אנשים עם מש"ה (מוגבלות שכלית – התפתחותית) בקהילה.

מסיבות מחקריות – מחקר זה מתייחס להערכות אודות אנשים ברמת תפקוד של מוגבלות שכלית בינונית עד קלה.

השאלון הנו אנונימי, אך כיון שהשאלון יועבר בתחילת הקורס ובסיומו אנא ציינו 4 ספרות אחרונות של הטלפון שלך על מנת שנוכל להצמיד את השאלונים: |__|__|__|__|

אנו מודים לך מאוד על שיתוף הפעולה!

***הערה חשובה – בכל מקום בו כתוב : מוגבלות שכלית התפתחותית (מש"ה) הכוונה היא לפיגור שכלי

אנא סמן/ני את עמדתך לכל אחד מן ההיגדים בדירוג 1= לא מסכים/מה בכלל עד 4=מסכים/מה מאוד.

השאלה	לא מסכים			מסכים ביותר
1. אדם עם מש"ה יכול לעבוד בעבודה מספקת ומהנה	1	2	3	4
2. כשאני רואה זוג של אנשים עם מש"ה אני חש/ה מבוכה	1	2	3	4
3. אדם עם מש"ה חייב להיות תחת השגחה מתמדת	1	2	3	4
4. אנשים עם מש"ה הנם אלימים יותר מאנשים אחר בגלל הפגיעה המוחית	1	2	3	4
5. אני חושש/ת שאדם עם מש"ה יפגע בעצמו או בסביבה אם יקבל החלטות באופן עצמאי	1	2	3	4
6. לאדם עם מש"ה חשובים צרכים אסתטיים בסביבת המגורים שלו	1	2	3	4
7. חשוב שאדם עם מש"ה יעבוד בעבודה עם הכנסה קבועה שישימש בה בהתאם לבחירתו	1	2	3	4
8. חלק גדול מהבעיות הנפשיות וההתנהגויות של אנשים עם מש"ה נובע מעצם היותם עם מוגבלות שכלית	1	2	3	4
9. טיפולים רגשיים המצויים בשימוש באוכלוסייה הרחבה אינם יעילים בעבודה עם אנשים עם מש"ה (פסיכותרפיה וכד')	1	2	3	4
10. אדם עם מש"ה יכול ורוצה לשתף פעולה בשמירה על תזונתו, משקל גופו ובריאותו	1	2	3	4
11. אנשים עם מש"ה יכולים ללמוד מקצוע או תחום דעת	1	2	3	4
12. רוב האנשים עם מש"ה אינם בשלים לנהל קשר זוגי	1	2	3	4
13. אנשים עם מש"ה פחות מודעים לכך שהפרטיות שלהם נפגעת	1	2	3	4
14. אנשים עם מש"ה יכולים ליהנות מפעילות פנאי רק עם אנשים כמוהם	1	2	3	4
15. אדם עם מש"ה צריך להיות שותף לעיצוב המרחב בו הוא חי	1	2	3	4
16. אדם עם מש"ה זקוק פחות לחיי חברה מאדם ללא מש"ה	1	2	3	4
17. אוכל הוא מרכיב חשוב יותר בחייו של אדם עם מש"ה בהשוואה לאדם ללא מש"ה	1	2	3	4
18. אנשים עם מש"ה חסרים כישורים חברתיים בהשוואה לאנשים ללא מש"ה	1	2	3	4
19. מראה של אדם עם מש"ה לעיתים דוחה אותי	1	2	3	4
20. אנשים עם מש"ה מסוגלים להפיק תועלת והנאה מלימודים המהלך חייהם הבוגרים	1	2	3	4
21. פרטיות ותיחום מרחב אישי צריכים להילקח בחשבון בתכנון סביבה של אנשים עם מש"ה	1	2	3	4
22. יש לעודד אדם עם מש"ה ללמוד לקבל החלטות	1	2	3	4
23. במפגש עם אדם עם מש"ה – אני לרוב קשוב/ה ומכיל/ה	1	2	3	4
24. זכותו של אדם עם מש"ה לא להשתתף בפעילות פנאי קבוצתית	1	2	3	4
25. יש לאפשר לאדם עם מש"ה להחזיק במפתח לחדרו ו/או ארוננו הפרטי	1	2	3	4
26. אנשים עם מש"ה יכולים ללמוד מקצוע או תחום דעת	1	2	3	4
27. לאדם עם מש"ה טוב יותר להיות רוב הזמן בסביבה של אנשים כמוהו	1	2	3	4

28. האם אתה מרגיש שעמדותיך כלפי אנשים עם מש"ה השתנו בעקבות הקורס? א. כן ב. לא
פרטי/ באיזה אופן השתנו: _____

29. האם תשקול בעתיד לעבוד עם אנשים עם מש"ה? א. כן ב. לא ג. יתכן

30. הערות נוספות (שאלות שלא שאלנו וכל הערה נוספת...)

שאלון פרטים אישיים

1. מגדר: א. גבר ב. אישה
2. מוצא: א. יהודי ב. ערבי ג. אחר
3. שנת לידה: _____
4. סוג תעודת לימודים אחרונה:
 - א. תעודה מקצועית
 - ב. תואר ראשון
 - ג. תואר שני
 - ד. תואר שלישי
 - ה. אחר
5. האם יש לך היכרות אישית עם אדם עם מוגבלות שכלית התפתחותית (בן משפחה או חבר קרוב)?
א. לא ב. כן, מידת קרבה: _____

6. מהו תחום עיסוקך?

- א. רכז תחום מש"ה ברשות
- ב. עו"ס תחום מש"ה ברשות
- ג. מנהל/ת מסגרת
- ד. עו"ס במסגרת
- ה. רכז/ת
- ו. מורה/גננת
- ז. איש מקצוע פרא-רפואי
- ח. מדריך/סייע/מטפל
- ט. אם/אב בית
- י. מבשל/ת
- יא. מדריך/ת חוג
- יב. מתנדב
- יג. מלווה הסעה
- יד. אחר: _____

7. ותק בעבודה:

- א. עד חצי שנה
- ב. חצי שנה עד שנה
- ג. שנה עד שנתיים
- ד. שנתיים עד חמש שנים
- ה. חמש-עשר שנים
- ו. עשר שנים ומעלה

8. מדע בחרת להשתתף בקורס?

אנו מודים לך מאוד על שיתוף הפעולה!

נספח ג': שאלון עמדות בקורסים אקדמיים - בתחילת הקורס

תאריך: _____

שם האוניברסיטה/מכללה: _____

שם הקורס: _____

תפקיד: _____

שאלון עמדות אודות איכות חייהם של אנשים עם מוגבלות שכלית התפתחותית למשתתפים בקורסים אקדמיים

מטעם קרן שלם

שלום רב,

הקורס הנוכחי הנו פרי יוזמה של קרן שלם שמטרתה היא קידום איכות חייהם של אנשים עם מש"ה (מוגבלות שכלית – התפתחותית) בקהילה.

מסיבות מחקריות – מחקר זה מתייחס להערכותיך אודות אנשים ברמת תפקוד של מוגבלות שכלית בינונית עד קלה.

השאלון הנו אנונימי, אך כיון שהשאלון יועבר בתחילת הקורס ובסיומו אנא ציינו 4 ספרות אחרונות של הטלפון שלך על מנת שנוכל להצמיד את השאלונים: | | | | |

אנו מודים לך מאוד על שיתוף הפעולה!

***הערה חשובה – בכל מקום בו כתוב : מוגבלות שכלית התפתחותית (מש"ה) הכוונה היא לפיגור שכלי

אנא סמן/ני את עמדתך לכל אחד מן ההיגדים בדירוג 1= לא מסכים/מה בכלל עד 4=מסכים/מה מאוד.

השאלה	לא מסכים			מסכים ביותר
1. אדם עם מש"ה יכול לעבוד בעבודה מספקת ומהנה	1	2	3	4
2. כשאני רואה זוג של אנשים עם מש"ה אני חש/ה מבוכה	1	2	3	4
3. אדם עם מש"ה חייב להיות תחת השגחה מתמדת	1	2	3	4
4. אנשים עם מש"ה הנם אלימים יותר מאנשים אחר בגלל הפגיעה המוחית	1	2	3	4
5. אני חושש/ת שאדם עם מש"ה יפגע בעצמו או בסביבה אם יקבל החלטות באופן עצמאי	1	2	3	4
6. לאדם עם מש"ה חשופים צרכים אסתטיים בסביבת המגורים שלו	1	2	3	4
7. חשוב שאדם עם מש"ה יעבוד בעבודה עם הכנסה קבועה שישימש בה בהתאם לבחירתו	1	2	3	4
8. חלק גדול מהבעיות הנפשיות וההתנהגויות של אנשים עם מש"ה נובע מעצם היותם עם מוגבלות שכלית	1	2	3	4
9. טיפולים רגשיים המצויים בשימוש באוכלוסייה הרחבה אינם יעילים בעבודה עם אנשים עם מש"ה (פסיכותרפיה וכד')	1	2	3	4
10. אדם עם מש"ה יכול ורוצה לשתף פעולה בשמירה על תזונתו, משקל גופו ובריאותו	1	2	3	4
11. אנשים עם מש"ה יכולים ללמוד מקצוע או תחום דעת	1	2	3	4
12. רוב האנשים עם מש"ה אינם בשלים לנהל קשר זוגי	1	2	3	4
13. אנשים עם מש"ה פחות מודעים לכך שהפרטיות שלהם נפגעת	1	2	3	4
14. אנשים עם מש"ה יכולים ליהנות מפעילות פנאי רק עם אנשים כמוהם	1	2	3	4
15. אדם עם מש"ה צריך להיות שותף לעיצוב המרחב בו הוא חי	1	2	3	4
16. אדם עם מש"ה זקוק פחות לחי חברת מאדם ללא מש"ה	1	2	3	4
17. אוכל הוא מרכיב חשוב יותר בחייו של אדם עם מש"ה בהשוואה לאדם ללא מש"ה	1	2	3	4
18. אנשים עם מש"ה חסרים כישורים חברתיים בהשוואה לאנשים ללא מש"ה	1	2	3	4
19. מראה של אדם עם מש"ה לעיתים דוחה אותי	1	2	3	4
20. אנשים עם מש"ה מסוגלים להפיק תועלת והנאה מלימודים המהלך חייהם הבוגרים	1	2	3	4

שאלון פרטים אישיים

1. מגדר: א. גבר ב. אישה
2. מוצא: א. יהודי ב. ערבי ג. אחר
3. שנת לידה: _____
4. סוג תעודת לימודים אחרונה:
 - א. תעודה מקצועית
 - ב. תואר ראשון
 - ג. תואר שני
 - ד. תואר שלישי
 - ה. אחר
5. האם יש לך היכרות אישית עם אדם עם מוגבלות שכלית התפתחותית (בן משפחה או חבר קרוב)?
 - א. לא ב. כן, מידת קרבה: _____
6. מהו תחום עיסוקך? _____
7. האם תחום עיסוקך כולל מתן שירות לאנשים עם מוגבלות שכלית התפתחותית?
 - א. לא
 - ב. כן
8. אם סימנת "כן", באיזו תדירות אתה נותן שירות לאנשים עם מוגבלות שכלית התפתחותית?
 - א. לפחות אחת ביום
 - ב. לפחות אחת בשבוע
 - ג. לפחות אחת לחודש
 - ד. לעיתים רחוקות
9. מדע בחרת להשתתף בקורס?

אנו מודים לך מאוד על שיתוף הפעולה!

נספח ד': שאלון עמדות בקורסים אקדמיים - בסיום הקורס

תאריך: _____

שם האוניברסיטה/מכללה: _____

שם הקורס: _____

תפקיד: _____

שאלון עמדות אודות איכות חייהם של אנשים עם מוגבלות שכלית התפתחותית למשתתפים בקורסים אקדמיים

מטעם קרן שלם

שלום רב,

הקורס הנוכחי הנו פרי יוזמה של קרן שלם שמטרתה היא קידום איכות חייהם של אנשים עם מש"ה (מוגבלות שכלית – התפתחותית) בקהילה.

מסיבות מחקריות – מחקר זה מתייחס להערכותיך אודות אנשים ברמת תפקוד של מוגבלות שכלית בינונית עד קלה.

השאלון הנו אנונימי, אך כיון שהשאלון יועבר בתחילת הקורס ובסיומו אנא ציינו 4 ספרות אחרונות של הטלפון שלך על מנת שנוכל להצמיד את השאלונים: |_|_|_|_|

אנו מודים לך מאוד על שיתוף הפעולה!

***הערה חשובה – בכל מקום בו כתוב : מוגבלות שכלית התפתחותית (מש"ה) הכוונה היא לפיגור שכלי

אנא סמן/ני את עמדתך לכל אחד מן ההיגדים בדירוג 1= לא מסכים/מה בכלל עד 4=מסכים/מה מאוד.

השאלה	לא מסכים			מסכים ביותר
1. אדם עם מש"ה יכול לעבוד בעבודה מספקת ומהנה	1	2	3	4
2. כשאני רואה זוג של אנשים עם מש"ה אני חש/ה מבוכה	1	2	3	4
3. אדם עם מש"ה חייב להיות תחת השגחה מתמדת	1	2	3	4
4. אנשים עם מש"ה הנם אלימים יותר מאנשים אחר בגלל הפגיעה המוחית	1	2	3	4
5. אני חושש/ת שאדם עם מש"ה יפגע בעצמו או בסביבה אם יקבל החלטות באופן עצמאי	1	2	3	4
6. לאדם עם מש"ה חשובים צרכים אסתטיים בסביבת המגורים שלו	1	2	3	4
7. חשוב שאדם עם מש"ה יעבוד בעבודה עם הכנסה קבועה שישימש בה בהתאם לבחירתו	1	2	3	4
8. חלק גדול מהבעיות הנפשיות וההתנהגויות של אנשים עם מש"ה נובע מעצם היותם עם מוגבלות שכלית	1	2	3	4
9. טיפולים רגשיים המצויים בשימוש באוכלוסייה הרחבה אינם יעילים בעבודה עם אנשים עם מש"ה (פסיכותרפיה וכד')	1	2	3	4
10. אדם עם מש"ה יכול ורוצה לשתף פעולה בשמירה על תזונתו, משקל גופו ובריאותו	1	2	3	4
11. אנשים עם מש"ה יכולים ללמוד מקצוע או תחום דעת	1	2	3	4
12. רוב האנשים עם מש"ה אינם בשלים לנהל קשר זוגי	1	2	3	4
13. אנשים עם מש"ה פחות מודעים לכך שהפרטיות שלהם נפגעת	1	2	3	4
14. אנשים עם מש"ה יכולים ליהנות מפעילות פנאי רק עם אנשים כמוהם	1	2	3	4
15. אדם עם מש"ה צריך להיות שותף לעיצוב המרחב בו הוא חי	1	2	3	4
16. אדם עם מש"ה זקוק פחות לחיי חברה מאדם ללא מש"ה	1	2	3	4
17. אוכל הוא מרכיב חשוב יותר בחייו של אדם עם מש"ה בהשוואה לאדם ללא מש"ה	1	2	3	4
18. אנשים עם מש"ה חסרים כישורים חברתיים בהשוואה לאנשים ללא מש"ה	1	2	3	4
19. מראה של אדם עם מש"ה לעיתים דוחה אותי	1	2	3	4
20. אנשים עם מש"ה מסוגלים להפיק תועלת והנאה מלימודים המהלך חייהם הבוגרים	1	2	3	4

21. האם אתה מרגיש שעמדותיך כלפי אנשים עם מש"ה השתנו בעקבות הקורס? א. כן ב. לא פרט/י באיזה אופן השתנו: _____ _____ _____
22. האם תשקול בעתיד לעבוד עם אנשים עם מש"ה? א. כן ב. לא ג. יתכן
23. הערות נוספות (שאלות שלא שאלנו וכל הערה נוספת...) _____ _____ _____

שאלון פרטים אישיים

1. מגדר: א. גבר ב. אישה
2. מוצא: א. יהודי ב. ערבי ג. אחר
3. שנת לידה: _____
4. סוג תעודת לימודים אחרונה:
 - א. תעודה מקצועית
 - ב. תואר ראשון
 - ג. תואר שני
 - ד. תואר שלישי
 - ה. אחר
5. האם יש לך היכרות אישית עם אדם עם מוגבלות שכלית התפתחותית (בן משפחה או חבר קרוב)?

א. לא ב. כן, מידת קרבה: _____
6. מהו תחום עיסוקך? _____
7. האם תחום עיסוקך כולל מתן שירות לאנשים עם מוגבלות שכלית התפתחותית?

א. לא

ב. כן
8. אם סימנת "כן", באיזו תדירות אתה נותן שירות לאנשים עם מוגבלות שכלית התפתחותית?
 - א. לפחות אחת ביום
 - ב. לפחות אחת בשבוע
 - ג. לפחות אחת לחודש
 - ד. לעיתים רחוקות
9. מדע בחרת להשתתף בקורס?

אנו מודים לך מאוד על שיתוף הפעולה!

נספח ה': התפלגות נשים וגברים בקורסי ההכשרה ובקורסים אקדמיים (שכיחות ו-%)

כלל המדגם		משיבים עבורם חושב מידת השינוי	
קורסי ההכשרה	קורסים אקדמיים	קורסי ההכשרה	קורסים אקדמיים
גברים	54 (13.1%)	2 (3.3%)	18 (12.9%)
נשים	369 (86.9%)	59 (96.7%)	121 (87.1%)
סה"כ	423	61	139
		31	31

נספח ו': התפלגות יהודים וערבים בקורסי ההכשרה ובקורסים אקדמיים (שכיחות ו-%)

כלל המדגם		משיבים עבורם חושב מידת השינוי	
קורסי ההכשרה	קורסים אקדמיים	קורסי ההכשרה	קורסים אקדמיים
יהודים	251 (58.8%)	55 (96.5%)	91 (59.5%)
ערבים	174 (40.7%)	2 (3.5%)	62 (40.5%)
אחר	2 (0.5%)	-	-
סה"כ	427	57	153
		30	30

נספח ז': מידת השינוי בעמדות בקרב משתתפי קורסי הכשרה לפי רמות השכלה

מידת השינוי בעמדות		
ממוצע	סטיית תקן	
0.10	0.39	תעודה מקצועית (N=55)
0.08	0.23	תואר ראשון (N=45)
-0.03	0.24	תואר שני (N=16)
0.09	0.28	אחר (N=21)

נספח ח': מידת השינוי בעמדות בקרב משתתפי קורסי הכשרה לפי רמות וותק

מידת השינוי בעמדות		
ממוצע	סטיית תקן	
0.07	0.27	עד חצי שנה (N=11)
0.04	0.25	חצי שנה עד שנה (N=13)
0.13	0.28	שנה עד שנתיים (N=18)
0.05	0.25	שנתיים עד חמש שנים (N=39)
0.06	0.27	חמש עד עשר שנים (N=23)
0.09	0.35	עשר שנים ומעלה (N=33)

נספח ט': מידת השינוי בעמדות בקרב משתתפי קורסי הכשרה לפי שם הקורס

מידת השינוי בעמדות		
ממוצע	סטיית תקן	
0.17	0.26	הכרות עם עולם המש"ה- מבשרת ציון (N=12)
0.27	0.32	חברתי-מיני- כפר קאסם (N=18)
0.09	0.39	האדם המזדקן- תל אביב (N=8)
0.04	0.20	פנאי- אשדוד (N=12)
0.16	0.24	חברתי-מיני- מזרח ירושלים (N=21)
0.14	0.23	האדם המזדקן- ירושלים (N=10)
0.13	0.26	שילוב אומנויות- נתניה (N=6)
0.26	0.28	האדם הסיעודי- חיפה (N=10)
-0.11	0.12	רכזי תעסוקה נתמכת- ארצי (N=2)
-0.003	0.14	טכנולוגיות חכמות- ירושלים (N=7)
0.15	0.64	פנאי- רהט (N=9)
0.12	0.23	פרקטיקום לגיל הרך- קב' א (N=11)
0.15	0.19	אובדן ושכול- אשדוד (N=11)
-0.03	0.20	רכזי יום שהות ארוך- ארצי (N=9)
-0.06	0.42	שילוב במועצה אזורית- צפון (N=3)
0.21	0.26	סביבה תומכת- ארצי (N=7)
-0.05	0.20	מפגשי מנהלי מע"ש- צפון (N=10)
-0.07	0.20	מפגשי מנהלי מע"ש- מרכז (N=6)

* קורסים בהם נצפה שינוי ממוצע הגדול מ-0.2 מסומנים בכתב מודגש

נספח י': מידת השינוי בעמדות בקרב משתתפי קורסי הכשרה לפי תפקיד במסגרת

מידת השינוי בעמדות		
ממוצע	סטיית תקן	
-0.17	0.16	רכז תחום מש"ה ברשות (N=3)
0.06	0.23	עו"ס תחום מש"ה ברשות (N=2)
-0.02	0.22	מנהל/ת מסגרת (N=24)
0.13	0.24	עו"ס במסגרת (N=14)
0.06	0.23	רכז/ת (N=21)
0.14	0.20	מורה/גננת (N=5)
-0.02	0.14	איש מקצוע פרא-רפואי (N=2)

0.28	0.20	מדריך/סייע/מטפל (N=79)
0.68	0.24	אם/אב בית (N=2)
0.20	0.18	מדריך/ת חוג (N=2)
0.26	0.22	מתנדב/ת (N=10)
0.24	-0.04	אחר (N=3)

* קורסים בהם נצפה שינוי ממוצע הגדול מ-0.2 מסומנים בכתב מודגש

נספח י"א: מידת השינוי בעמדות בקרב משתתפי קורסי אקדמיה לפי רמות השכלה

מידת השינוי בעמדות		
ממוצע	סטיית תקן	
0.13	0.38	תעודה מקצועית (N=21)
-0.23	0.25	תואר ראשון (N=2)
0.16	0.43	תואר שני (N=9)
0.07	0.35	אחר (N=16)

* קורסים בהם נצפה שינוי ממוצע הגדול מ-0.2 מסומנים בכתב מודגש

נספח י"ב: מידת השינוי בעמדות בקרב משתתפי קורסי אקדמיה לפי שם הקורס

מידת השינוי בעמדות		
ממוצע	סטיית תקן	
0.08	0.12	אבחנה כפולה- אונ' חיפה (N=6)
0.08	0.36	סגור עצמי- מכללת וושינגטון (N=14)
0.10	0.26	תזונת האדם צמי"ד- רחובות (N=12)
0.01	0.35	מעגל חיי של האדם עם מש"ה- אונ' חיפה (N=13)
0.35	0.67	הטיפול באדם עם מש"ה- אונ' אריאל (N=6)

* קורסים בהם נצפה שינוי ממוצע הגדול מ-0.2 מסומנים בכתב מודגש

נספח י"ג: ממוצעים וס"ת במבחן t למדגמים תלויים בהשוואת מידת השינוי בעמדות
בתחומי החיים השונים בקרב משתתפי קורסי ההכשרה

מידת השינוי בעמדות						
ממוצע	סטיות תקן	גודל השינוי	מבחן T למדגמים תלויים			
לפני	2.78	0.82	0.17	t(164)=-2.573, p<.05		רווחה גופנית (N=165)
אחרי	2.95	0.77				
לפני	3.16	0.60	0.09	t(156)=-1.502, p=.135		זוגיות (N=157)
אחרי	3.25	0.56				
לפני	2.98	0.63	0.14	t(147)=-3.383, p<.01		עצמאות ותמיכה (N=148)
אחרי	3.12	0.58				
לפני	3.24	0.61	0.12	t(150)=-2.286, p<.05		פנאי וסביבה (N=151)
אחרי	3.36	0.58				
לפני	2.95	0.57	0.07	t(159)=-1.304, p=.194		פרטיות (N=160)
אחרי	3.02	0.62				
לפני	3.27	0.52	0.15	t(111)=-3.432, p<.01		קבלה חברתית (N=112)
אחרי	3.42	0.41				
לפני	2.83	0.68	0.23	t(155)=-3.438, p<.01		רווחה נפשית (N=156)
אחרי	3.06	0.64				
לפני	3.25	0.60	0.10	t(165)=-2.214, p<.05		תעסוקה (N=166)
אחרי	3.35	0.52				

* הבדלים משמעותיים (גדולים מ-0.2) מסומנים בכתב מודגש

נספח י"ד: ממוצעים וס"ת במבחן t למדגמים תלויים בהשוואת מידת השינוי בעמדות
בתחומי החיים השונים בקרב משתתפי קורסים אקדמיים

מידת השינוי בעמדות						
ממוצע	סטיות תקן	גודל השינוי	מבחן T למדגמים תלויים			
לפני	3.07	0.69	0.02	t(50)=-.179, p=.858		רווחה גופנית (N=51)
אחרי	3.09	0.71				
לפני	3.37	0.52	-0.10	t(48)=1.865, p=.068 (הבדל בניגוד לכיוון המשוער)		זוגיות (N=49)
אחרי	3.27	0.74				
לפני	2.94	0.77	0.23	t(49)=-2.147, p<.05		עצמאות ותמיכה (N=50)
אחרי	3.17	0.74				
לפני	3.36	0.52	0.24	t(50)=-3.429, p<.01		פנאי וסביבה (N=51)
אחרי	3.60	0.37				

פרטיות (N=51)	לפני	2.57	0.88	0.31	t(50)=-2.177, p<.05
אחרי	2.88	0.91			
קבלה חברתית (N=51)	לפני	3.37	0.41	0.01	t(50)=-.134, p=.887
אחרי	3.38	0.51			
רווחה נפשית (N=47)	לפני	3.16	0.51	0.07	t(46)=-.743, p=.461
אחרי	3.23	0.60			
תעסוקה (N=49)	לפני	3.44	0.48	0.14	t(48)=-1.867, p<.05
אחרי	3.58	0.45			(חד זנבי)

* הבדלים משמעותיים (גדולים מ-0.2) מסומנים בכתב מודגש

נספח ט"ו: ממוצעים וס"ת במבחן t למדגמים תלויים בהשוואת מידת השינוי בעמדות
בתחומי החיים השונים בקרב כלל המדגם

מידת השינוי בעמדות					
ממוצע	סטיית תקן	גודל השינוי	מבחן T למדגמים תלויים		
רווחה גופנית (N=216)	לפני	2.85	0.80	0.13	t(215)=-2.37, p<0.05
אחרי	2.98	0.74			
זוגיות (N=206)	לפני	3.21	0.59	0.02	t(205)=-0.35, p=0.73
אחרי	3.23	0.60			
עצמאות ותמיכה (N=219)	לפני	2.66	0.89	0.19	t(218)=-3.61, p<0.001
אחרי	2.85	0.84			
פנאי וסביבה (N=202)	לפני	3.27	0.59	0.15	t(201)=-3.53, p<0.01
אחרי	3.42	0.54			
פרטיות (N=217)	לפני	2.35	0.92	0.16	t(216)=-1.90, p<0.05
אחרי	2.51	1.02			(חד זנבי)
קבלה חברתית (N=172)	לפני	3.22	0.60	0.15	t(171)=-3.34, p<0.01
אחרי	3.37	0.49			
רווחה נפשית (N=203)	לפני	2.93	0.65	0.17	t(202)=-3.36, p<0.01
אחרי	3.10	0.64			
תעסוקה (N=215)	לפני	3.29	0.58	0.11	t(214)=-2.82, p<0.01
אחרי	3.40	0.51			

* הבדלים משמעותיים (גדולים מ-0.2) מסומנים בכתב מודגש

נספח ט"ז: שיוך היגדים לתחומים, כולל כיוונם, וממוצעים (וס"ת) ומובהקות השינוי
מתחילת הקורסים לסיומם בקרב כלל המדגם

תחום	השאלה	חיובי/ שלילי	ממוצע לפני (ס"ת)	ממוצע אחרי (ס"ת)	גודל השינוי	מבחן T למדגמים תלויים
תעסוקה	1. אדם עם מש"ה יכול לעבוד בעבודה מספקת ומהנה (N=229)	+	3.40 (0.84)	3.62 (0.67)	0.22	t(228)=-3.95, p<0.001
זוגיות	2. כשאני רואה זוג של אנשים עם מש"ה אני חש/ה מבוכה (N=229)	-	3.63 (0.69)	3.58 (0.75)	-0.05	t(223)=0.87, p=0.39
עצמאות ותמיכה	3. אדם עם מש"ה חייב להיות תחת השגחה מתמדת (N=224)	-	2.58 (1.08)	2.77 (1.01)	0.19	t(223)=-2.75, p<0.01
רווחה נפשית	4. אנשים עם מש"ה הנם אלימים יותר מאנשים אחר בגלל הפגיעה המוחית (N=225)	-	3.34 (0.90)	3.38 (0.89)	0.04	t(224)=-0.63, p=0.53
עצמאות ותמיכה	5. אני חושש/ת שאדם עם מש"ה יפגע בעצמו או בסביבה אם יקבל החלטות באופן עצמאי (N=225)	-	2.75 (1.02)	2.92 (0.96)	0.17	t(224)=-2.38, p<0.05
פנאי וסביבה	6. לאדם עם מש"ה חשובים צרכים אסתטיים בסביבת המגורים שלו (N=219)	+	3.28 (0.87)	3.43 (0.82)	0.15	t(218)=-2.13, p<0.05
תעסוקה	7. חשוב שאדם עם מש"ה יעבוד בעבודה עם הכנסה קבועה שישימש בה בהתאם לבחירתו (N=222)	+	3.27 (0.83)	3.35 (0.85)	0.08	t(221)=-1.10, p=0.27
רווחה נפשית	8. חלק גדול מהבעיות הנפשיות וההתנהגויות של אנשים עם מש"ה נובע מעצם היותם עם מוגבלות שכלית (N=218)	-	2.33 (1.01)	2.53 (1.01)	0.20	t(217)=-2.53, p<0.05
רווחה נפשית	9. טיפולים רגשיים המצויים בשימוש באוכלוסייה הרחבה אינם יעילים בעבודה עם אנשים עם מש"ה (פסיכותרפיה וכד') (N=218)	-	3.06 (1.09)	3.33 (0.94)	0.27	t(217)=-3.46, p<0.01
רווחה גופנית	10. אדם עם מש"ה יכול ורוצה לשתף פעולה בשמירה על תזונתו, משקל גופו ובריאותו (N=220)	+	2.98 (0.92)	3.10 (0.92)	0.12	t(219)=-1.68, p<0.05 (חד זנבי)
תעסוקה	11. אנשים עם מש"ה יכולים ללמוד מקצוע או תחום דעת (N=226)	+	3.14 (0.84)	3.22 (0.86)	0.08	t(225)=-1.26, p=0.21
זוגיות	12. רוב האנשים עם מש"ה אינם בשלים לנהל קשר זוגי (N=211)	-	2.82 (0.94)	2.86 (0.95)	0.04	t(210)=-0.56, p=0.58
פרטיות	13. אנשים עם מש"ה פחות מודעים לכך שהפרטיות שלהם נפגעת (N=217)	-	2.35 (0.92)	2.51 (1.02)	0.16	t(216)=-1.90, p<0.05 (חד זנבי)
קבלה חברתית	14. אנשים עם מש"ה יכולים ליהנות מפעילות פנאי רק עם אנשים כמוהם (N=223)	-	3.47 (0.94)	3.56 (0.87)	0.09	t(222)=-1.32, p=0.19
פנאי וסביבה	15. אדם עם מש"ה צריך להיות שותף לעיצוב המרחב בו הוא חי (N=221)	+	3.31 (0.92)	3.52 (0.75)	0.21	t(220)=-3.13, p<0.01
קבלה חברתית	16. אדם עם מש"ה זקוק פחות לחיי חברה מאדם ללא מש"ה (N=220)	-	3.54 (0.95)	3.68 (0.79)	0.14	t(219)=-2.04, p<0.05
רווחה גופנית	17. אוכל הוא מרכיב חשוב יותר בחיי של אדם עם מש"ה בהשוואה לאדם ללא מש"ה (N=227)	-	2.71 (1.18)	2.86 (1.16)	0.05	t(226)=-1.93, p<0.05 (חד זנבי)
קבלה חברתית	18. אנשים עם מש"ה חסרים כישורים חברתיים בהשוואה לאנשים ללא מש"ה (N=194)	-	2.46 (0.99)	2.74 (0.98)	0.28	t(193)=-3.24, p<0.01
קבלה חברתית	19. מראה של אדם עם מש"ה לעיתים דוחה אותי (N=220)	-	3.40 (0.85)	3.45 (0.80)	0.05	t(219)=-0.68, p=0.50
פנאי וסביבה	20. אנשים עם מש"ה מסוגלים להפיק תועלת והנאה מלימודים המהלך חייהם הבוגרים (N=221)	+	3.18 (0.86)	3.33 (0.83)	0.15	t(220)=-2.48, p<0.05
פרטיות	21. פרטיות ותחום מרחב אישי צריכים להילקח בחשבון בתכנון סביבה של אנשים עם מש"ה	+				
עצמאות ותמיכה	22. יש לעודד אדם עם מש"ה ללמוד לקבל החלטות	+				
קבלה חברתית	23. במפגש עם אדם עם מש"ה – אני לרוב קשוב/ה ומכיל/ה	+				
עצמאות ותמיכה	24. זכותו של אדם עם מש"ה לא להשתתף בפעילות פנאי קבוצתית	+				
עצמאות ותמיכה	25. יש לאפשר לאדם עם מש"ה להחזיק במפתח לחדרו /או ארונו הפרטי	+				
	26. אנשים עם מש"ה יכולים ללמוד מקצוע או תחום דעת * שאלה זו הופיעה פעמיים, זהה לשאלה 11					
קבלה חברתית	27. לאדם עם מש"ה טוב יותר להיות רוב הזמן בסביבה של אנשים כמוהו	+				

* הבדלים משמעותיים (גדולים מ-0.2) מסומנים בכתב מודגש

נספח י"ז: תשובות המשתתפים לשאלה הפתוחה: האם אתה מרגיש שעמדותיך כלפי אנשים עם מש"ה השתנו בעקבות הקורס? פרט/י באיזה אופן השתנו.

קורסי הכשרה

שם הקורס	התייחסות המשתתפים לשאלה – האם עמדותיכם השתנו בעקבות הקורס?
1. הכרות עם עולם המש"ה מבשרת ציון	במהלך הקורס למדתי מעט על הגבול הדק שבין התערבות לגיטימית לצורך למידה ובין התערבות מוגזמת שמוחקת את זהות האדם, למדתי שחשוב לתת חופש בחירה, גם אם הוא מינימלי הבנתי שצרכיהם הבסיסיים וגם הלא בסיסיים דומים לשלנו רק שהם לא תמיד יכולים לבטא את הרצונות שלהם ברור כמונו שהם מסוגלים ליותר ממה שחשבתי עמדתי לא השתנתה, נחשפתי לאנשים עם מש"ה מגיל די צעיר, מה שכן הקורס העניק לי הרבה ידע חשוב להבנת סיטואציות והתמודדות עם מצבים משתנים-קיצוניים בקורס התווספו לי תובנות לגבי אנשים עם מש"ה, איך לפעול איתם במצבים מסוימים, כלים להתמודדות בסיטואציות קצת מורכבות ונוסף לי גם ידע טכני לגבי מש"ה אני לא מרגישה שעמדתי השתנתה- אני מרגישה שלמדתי המון וקיבלתי כלים לעבודה ויכולת תקשורת יותר טובה עם האנשים איתם אני עובדת. גם בקשר הבינאישי וגם בהכנת פעילות ויצירתיות והבנת מצבים מורכבים יותר מבין כיצד להתמודד ולעבוד עם אנשים שיש להם מש"ה יש לי יותר הקשבה אליהם אני יותר מקבל יש בי ידע רב יותר ובעקבות כך מודעות רבה יותר והכלה רחבה יותר במהלך הקורס למדתי מעט על הגבול הדק שבין התערבות לגיטימית לצורך למידה ובין התערבות מוגזמת שמוחקת את זהות האדם, למדתי שחשוב לתת חופש בחירה, גם אם הוא מינימלי הבנתי שצרכיהם הבסיסיים וגם הלא בסיסיים דומים לשלנו רק שהם לא תמיד יכולים לבטא את הרצונות שלהם ברור כמונו
2. חברתי- מיני כפר קאסם	בעקבות הקורס קיבלתי כלים נוספים ונקודות מבט שונות אך עמדותי נשארו כשהיו אני מאמינה בכיוון אדם עם מש"ה ומאמינה שצריך לתמוך בהם וגם לשתף אותם בהחלטות למרות שהם עם מגלבה שכלית התפתחותית. אני רואה שהם ביכולתם לרכוש מיומנויות שונות וגם ללמוד הרבה עמדות השתנו בקורס זה למדתי דרכים חדשים בחינוך המיני שעוזרים לי להתמודד עם כל בעיה או התנהגות מינית חריגה מצד הילדים אני בעבודה שלי עם ילדים בעלי צרכים מיוחדים תמיד האמנתי שיש לתת להם את הזכויות שלהם, כבוד ואהבה. תפקידנו ה לכוון אותם להתנהגות הנכונה והראויה חל אצל שינוי לטובה בתפסיה והתייחסות לדברים. תמיד צריך להתסתכל ולהתייחס לצד החיובי. תמיד חשבתי שאדם עם מש"ה אינו מסוגל לבצע דברים בעצמו אלא בעזרת הורים או בלוי מבוגר. בעזרת הקורס הבנתי שהם יכולים לבצע דברים לבד תמיד צריך לשמור על אנשים עם מש"ה. אני אישית שינתי את דרך ההתמודדות שלי עם אנשים עם מש"ה ולמדתי כיצד למצוא פתרון לבעיות שלהם כן. יש לי עכשיו ידע ודרכים להתמודדות עם אנשים בעלי צרכים מיוחד ועם המשפחה שלי בתחום החינוך המיני לפני הקורס לא היה לי ידע ודרכים להתמודדות עם ילדים בעלי צורך מיוחד ובעקבות הקורס רכשתי ידע ומגוון של פעילויות להתמודדות עם ילדים אלו הקורס עזר לי לרכוש ידע חדש ומגוון עצום של כלים שלא היו לי לפני ההשתלמות רכשתי ידע וכלים חדשים להתמודדות עם בעיות שאני נתקלת בהם ביומיום בעבודה שלי. העיקר למדתי שצריך לתת תשובה ומענה מיידי ולא צריך לחכות תקופה ארוכה בכדי לטפל

	בנושא אני חשה שאני מסוגלת יותר ומוכנה נפשית להתמודד עם ילדים עם מש"ה ולתת להם מענה לצרכים האישיים שלהם, לתת להם אימון ולשתף אותם בהחלטות כי אני תופס אותם עכשיו כמכבני אדם כמוני שהם מריכים תמיכה והדרכה. אחרי ההשתתפות שלי בהשתלמות זו, למדתי שאנשים עם מש"ה הם בני אדם שאינם מסוגלים לשלוט ביצר המין- יצר המין הוא משהו טבעי שאלהים נותן לכל אדם- רק ההבדל בינם לבין בני אדם רגילים שהם מתנהגים מאי ידעיה וכאן תפקידנו לחנך אותם ולעזור להם להתמודד עם היצר במיני למרות שאנשים עם מש"ה ומשפחותיהם נתקלים בהרבה בעיות, אלא כיום החברה מאפשרת להם הזמנות השתלבות בחברה כבני אדם רגילים אני כיום מתייחסת אליהם כבני אדם רגילים כמוני רק שחסר להם הדרכה ני כיום מתייחסת אליהם כבני אדם רגילים כמוני רק שחסר להם הדרכה למדתי שאדם עם מש"ה באימון חוזר וחוזר הוא ירכוש התנהגות נכונה וראויה בהתנהלות חיי היומיום שלו כן. רכשתי ידע וכלים חדשים מהמנחה שעזרו לי בעבודה לפני הקורס לא הייתי מסוגלת לעבוד עם ילדים בעלי צורך מיוחד והקורס עזר לי להתגבר על מכשול זה. היום ובעקבות הקורס השתנה היחס שלי כלפיהם ליחס של אהבה ואמפתיה לכל בני האדם אותה תחושה רק השוני הוא שבני אדם רגילים יודעים לזהות. לעומת זאת, ילדים עם מגבלה שכלית התפתחותית אינם מסוגלים לזהות ילדים בעלי צורך מיוחד זקוקים לעזרה ותמיכה חל אצלי שיפור בדרכי פנייה והדרכה של ילדים עם מש"ה. כיום אני מסוגלת להדריך אותם לדרך הנכונה ואני כבר רואה שיפור לחיובי בהתנהגות שלהם. אני מרגישה שאני מסוגלת לקלוט ולהתמודד עם ילדים אלו בכל אהבה ואכפתיות. תחושה שלא הייתה אצלי טרם ההשתתפות בקורס.
3. האדם המזדקן ת"א	מאמינה כי מראש הייתי פתוחה למדי לגבי אנשים בעלי מש"ה, אולם יתכן כי החשיפה לסיפורים שונים השפיעה על תפיסתי ועיצבה אותה אני מבינה יותר את הצרכים שלהם ואת ההתייחסות אליהם בכל מיני מצבים לא העמדה שלי התשתנה אלא יתרה המודעות שלי כלפי אנשים עם מש"ה ובכך קיבלתי כלים כיצד לתת את הטיפול הנכון עד כמה שניתן כלפי המטופלים שלי השינוי כלפי מזדקנים למדתי כי אנשים עם מש"ה יכולים לקיים אורח חיים נורמטיבי ופרודוקטיבי ככל אחד אחר. והופתעתי שגם לימודים אקדמאים הם נחלתם של בעלי מש"ה
4. פנאי אשדוד	הידע לגבי יכולותיהם ואופן השימוש באומנות כטיפול כמו כן דרכים להשתמש בסינגור עצמי ובגרייה חושית העמדות לי תמיד הם בעד עבודה עם אנשים עם מש"ה והקורס עזר לי מאוד ללמוד עוד על פעילויות פנאי שאפשר לעשות עם החניכים שלי לתת להם יותר זכות בחירה ולהתנסות בדברים חדשים ולתת להם לצאת מהמקום שהם חיים בו אני מרגישה הרבה יותר עניין ואתגר לעבוד כסוג אוכלוסייה שלא היה מוכר לי כלל עד לרגע הקורס. השלב הבא עבורי לעבוד עם אוכלוסייה כזאת יש לי המון לתרום בקורס למדתי דרכים מדויקות שאיתם אפשר לעבוד עם אנשים עם מש"ה. דברים שלפני הקורס לא חשבתי שאפשר לעשות אני נותנת את כל כולי לחניכים באהבה אציין שלעולם האנשים עם צרכים מיוחדים נכנסתי רפני כשנה, הקורס נתן לי כלים ורצון לתת לחניכים שלי חוויות של אנשים רגילים נתן לי להכיר אותם מבחינת אחרת שאפשר לעשות דברים לשתף אותם כמו צילום ולתת להם אפשרות לנסות כל פעילות למדתי שאפשר לעבוד עם חניכים בהרבה אפשרויות של אומנות ויצירה
5. חברתי מיני, מ. י-ם	הקורס אמת את הידע שהיה לי בתחום. הפכתי להיות ערנית יותר לצרכים של ילדים עם מש"ה וגם ערנית להתנהגות שלי כלפיהם בעקבות הקורס הפך להיות לי ידע לגבי הצורך, תחושה ודברים המשפיעים על ילדים עם מש"ה. אני מקווה שאוליהם יעזור לי לתמוך בילדים אלו.

יש לי עכשיו ידע עצום בתחום החינוך המיני לילדים בעלי צרכים מיוחדים.. החוק, זכויות וגם כיצד להתמודד איתם בעת עבירה מינית... אני יודעת עכשיו כיצד להתמודד איתם באמצעות ההתנהגות שלי, המילים שלי ודרך פישוט לשוני ודרך העברת המידע לאותם תלמידים. אני יודעת עכשיו שאני צריכה להתייחס אליהם בהתאם לפי הגיל שלהם ולא להתייחס אליהם כתינוקות. הבנת מידע וזכויות של אנשים עם צרכים מיוחדים וגם בהתמודדות עם ילדים עם צרכים מיוחדים, ומתן עזרה והדרכה לצרכים שלהם. אני מודע יותר לצרכים שלהם (ילדים עם צרכים מיוחדים) ובתור מדריך אני יודעי עכשיו כיצד עליי להתנהג מול המשתתפים צריך לתת לאנשים עם מש"ה זכות בחירה וזכות השתתפות השינוי שהתרחש אצלי שבעבודה שלי עם אנשים עם צרכים מיוחדים אני חש שהם רגילים חל אצלי שיפור בידע ונסיון לעיסוק עם צרכים מיוחדים. אני רכשתי נסיון לעיסוק עם צרכים מיוחדים חל אצלי שיפור בהתמודדות עם אותה אוכלוסיה. הכרת החוק והזכויות שלהם גרמה לי להבין שהם צרכים לקבל בעצמם את ההחלטות הנגעות לחיים האישיים שלהם כמו ליבוש, אוכל ועוד... בטח חל שינוי. אדם עם צורך מיוחד הוא בן אדם כמו כל בן אדם אחר שיש לו זכות לדבר, לבחור ולהשתתף אני יודעת עכשיו שיש להם את זכות הבחירה וזכות להשתתף ערבית- שאלון ב נתרמתי מהמפגשים שהתקיימו וחל אצלי שיפור בפיתוח המקצועי בתחום. אני מבינה עכשיו שיש להם את הרגשות שלהם, והצרכים האישיים שלהם. למרות שהם עם צרכים מיוחדים אלא שהם בני אדם שיש להם רגשות, מחשבות וחברים. אני מכבדת אותם יותר ממה שהיה קודם. ראיה יותר מעמיקה לשיוויון שחזיתי בהם לאורך השנים, וכן התאמת הטיפול עאם זה פיזי, קוגניטיבי, מנטלי	
אני עובדת הרבה שנים עם האוכלוסיה אני יודעת שיש להם מסוגלות ויכולות שאפילו אנו לא מודעים לכך, נכון שבקורס זה למדתי הרבה על הקשיש "מש"ה". בעקבות הקורס הבנתי שזקן או מזדקן זה איך שאתה מרגיש באותו רגע או באותו מצב כשקורים שינויים בהתנהגותם ובמצב בריאותי שאנחנו חייבות יותר להקשיב ולהיות יותר רגישים אליהם. שחייב להתייחס אליהם כאל אנשים רגישים ולתת להם יחס אישי והקשבה יותר ספציפית כלפי אנשים מזדקנים עם מש"ה כי עם הקורס באה הבנה לסיטואציות מסוימות הקיימות בשל הזדקנות יצאתי עם הרבה כלים עוזרים לי בתחום העבודה שלא ידעתי. שמה לב יותר כמעט לכל השינויים שעוברים עליהם להבין את תהליכי ההזדקנות בנוסף למוגבלות השכלית התפתחותית המודעות לצרכים של אנשים עם מש"ה ובאופן הטיפול בהם הם לא השתנו אבל קיבלו ממד נוסף של הזקנה עמדתי העקרונית לא השתנו, אך אני מבינה יותר את האדם עם מש"ה המזדקן טוב יותר מאחר ועובדת איתם מידי יום ואיני נותנת במה לשוני יחד עם זה מודעת לצרכים מבחינה רגשית פיזית וחברתית ותעסוקתית	6. האדם המזדקן, י-ם
הקשר עם החניכים בעקבות הקורס נתן לי כלים איך להתמודד איתם ולתת להם הרבה תשומת לב והרבה עבודה מעשית מכיון שאני מדריכה כבר הרבה שנים העמדות של נקבעו מזמן. למדתי ולימדתי גם את בני המשפחה שלי לדעת להכיל אותם, להבין אותם ולאהוב אותם כמו כל אדם מכיון שאני עובדת עם האוכלוסיה הזו הרבה שנים אני מאמינה שכל למידה מקנה לי עוד כלי עבודה וכמובן שההסתכלות בהיבט המקצועי ביום השתנה ואני מאמינה שתמיד טוב לקבל ולהיות פתוח בכל המובנים בכלל קיבלנו בקורס כלים להתמודד עם אנשים מהסוג הזה איך לגשת אליהם ולהבין אותם אני חושבת שניתן לעבוד עם החניכים באופן יצירתי ויש עוד טכניקות רבות שאפשר להנגיש גם למדריכים. נתרמתי מהקורס ומאוד נהנית	7. שילוב אומניות, נתניה

למדתי מהקורס איך לתת יותר לחניכים בזמן שהוא לא מוכן להשתתף בקבוצה ולתת רעיונות לשינוי בקשיים ולהענות נכונה ונבונה גם כלפי האנשים בצוות ומענה לכל אנשי חסרי ישע	
קיבלנו בקורס כלים להתמודד עם אנשים מהסוג הזה	
למדתי שאפשר לתרום להם בעבודות יצירה מגוונות, עיסוק, מגע, למדתי שאפשר לעניין אותם במוסיקה וצילום וגם אני קיבלתי הלים חדשים לעבודה שלי	
נפתחו בפני המון אפשרויות למצוא פתרונות כגון: אם עם CP מסוגל יהיה לאכול את הסנדביץ' שלו בעזרת כלי עזר שבעבר לא היית מודעת לכך שקיים כלי זה	8. האדם הסיעודי, חיפה
הפנמתי כי אדם עם מוגבלות זה יותר ממה שחשבתי ואפשר לקדם אותם ע"י אהבה כבוד ותמיכה ע"י אנשי המקצוע הרבים בעניין	
השתנו באופן התרגשות יותר לחשוב יותר לשמור יותר לשמוע יותר לקבל יותר לעזור יותר	
את האמת הקורס נתן לי המון ידע המון קרבה	
לדאוג לשבת ישיבה נכונה, לרחוץ ידיים אחרי האוכל	
לתת יותר	
תמיד הייתה לי אמפתיה לאנשים בעלי צרכים מיוחדים. אני חושבת שצריך יותר לסגל ולערבב ילדים בעלי פיגור שכלי התפתחותי עם ילדים "רגילים" אני יותר מקצועית ופחות לקחת דברים אישית ו"נגעלת" ממראה מסוים או התנהגות ביזרית של ילדים	
באופן התנהגות ומסגרת המרכז	
אני עוסקת בתחום כבר 5 שנים ואני מרגישה עכשיו שאני מסוגלת ברצינות להתמודדות עם ילדים עם מש"ה ולהקשיב להם	
הם מקבלים כל מה שאני נותנת להם, נותנת להם כל התחומים, התחברות, קשר עין, תעסוקות, זמן פנאי	
רכשתי הרבה ידע ומודה לכל המרצים	
שאלה 25- תלוי ברמה	
כן למדתי הרבה דברים	
כיום לאחר הקורס אני מרגישה שיש לי יכולות יותר גדולות להכיל אותם, להבין אותם ולרצות לתת להם כמה שיותר החלטות ובחירות	
לראות את טובת הפונה, זה היה איך חיזוק בעקבות הקורס הדילמות היו מתוך המציאות, אך היה טוב לראות שפתרון הסימולציות יכול להשתנות בין ארגון לארגון אך טובת הפונה נשארת	9. רכזי תעסוקה נתמכת, ארצי
יותר פתיחות ומודעות להתייחסות לנקודת מבטו של בעל מש"ה	
הדבר היחיד שהשתנה הוא להבין את היכולות והמסוגלות של עובדים במסגרת מע"ש. למידת עמיתים תרמה לי רבות וזה אפשר לי להבין לעומר את התפיסה בשילוב אנשים עם מש"ה בשוק החופשי.	
עמדתי לא השתנתה באופן מוחלט, רק קיבלתי חיזוקים	
עד עתה הייתי חשופה רק לילדים קטנים עם מש"ה ובתוך תוכי הטלתי ספק עד כמה הם יכולים לחיות חיים נורמטיביים ולהנות מהם... בעקבות הקורס הובהר לי עד כמה היכולת שלהם רבה אם רק נכון אותם צורה נכונה- תודה על הזכות.	10. טכנולוגיות חכמות, י-ם
ראשית תודה על הקורס שהוסיף לי רבות בעקבות זאת גיליתי אפשרויות רבות לקידום אנשים עם משה מבחינת תקשורתית וכן מבחינת למידה ופנאי	
על אפשרויות נוספות בקידום אנשים עם מש"ה בחברה ובכלל	
בקורס ניתן דגש על יכולות בתוכניות שונות שנחשפנו אליהן. והדבר הוסיף עוד מוטיבציה לנסות לעשות יותר עם האדם עם משה.	
המחשבות והרגשות שלי כלפי ילדים עם מש"ה השתנו לטובה	11. פנאי, רהט
גרם להרגיש כיצד ילדים עם מש"ה חשים. היחס שלי השתנה כליפיהם ואני מרגישה שאני אוהבת אותם יותר עכשיו	
למדתי דברים חדשים	
למדתי דברים חדשים	
חל אצלי שיפור בפן הרגשי והנפשי. היחס שלי כלפי אנשים עם מש"ה השתנה	
לא חל שיפור בכלל כי מהתחלה אני תפסתי את האנשים עם מש"ה כבני אדם נורמליים ותמיד החיוך היפה שלהם נתן לי תקווה בחיים	
אני יודעת עכשיו שיש הרבה תחומים שתלמיד עם מש"ה יכול לעסוק בהם ולהצליח בעבודה	

שלו	
הרבה הורים חשים שהילדים שלהם עם מש"ה אינם מסוגלים לעבוד. בעקבות הקורב עמדה זו השתנתה ואני יודעת שהם יכולים לעבוד בתחומים שונים ולצליח	
אוהבת לעבוד איתם ועוזרת במה שלמדתי מקורס, רעיונות, משחקים, הכל	
אני מאמינה עכישו שצריך לתת לבני אדם עם מש"ה לקבל את ההחלטות בעצמם. יש להם את הזכות גם להתנגד למה שלא טוב להם.	
אני מרגישה עכשיו שאני יכולה להתקרב להם יותר, לחבק אותם. אני מרגישה בהם יותר ממה שהיה קודם "לפני הקורס"	
אני אישית ראיתי את הבן שלי איך מעביר את זמן הפנוי עם כל ההכשרות שלמדתי או את החומר והאת הצעצועים או את הפעילויות	
אינני מפחדת עוד מהם, יכפת לי מהם יותר ממה שהיה קודם.	
אחרי מספר הרצאות בקורס התחלתי להכיר בזכויות של ילדים עם מש"ה ויש לי רצון עז לעזור להם	
ידע נוסף בתחום מש"ה	
היה לי ידע קודם כיצד להתמודד עם הילדים שלי, אבל הקורס תרם עוד יותר. רכשתי עוד ידע	
להרגיש בהם יותר ולהתייחס להם טוב. להביע אכפתיות יותר כלפי ילדים עם מש"ה	
העמדות שלי היו מקבלות ומאפשרות את האנשים עם מש"ה	12. פרקטיקום גיל הרך, קב' א'
התחשבות של גיל רך	
אך בעיקר בגלל העבודה במקביל	
עמדותי לגבי אנשים עם מש"ה השתנו בעקבות עבודה עם האוכלוסיה של מש"ה. בעקבות הקורס העמקתי את ידיעותי ורכשתי כלים לגבי עבודה עם האוכלוסיה	
לא השתנה אני סביב אנשים עם מש"ה שנים רבות ותחושותי נשארו זהות	
אני כבר עובדת עם משפחות שיש להם ילדים עם מש"ה וגם לפעמים אני עובדת איתם	
ההיכרות שלי עם אנשים עם מש"ה היא כבר במשך 7 שנים כך שלא הייתי מייחסת את עמדותי לקורס דווקא	
בעיקר כלפי משפחותיהם והמטפלים באנשים/ילדים עם מש"ה	
קצת התקשיתי בשאלון כיוון שטווח התפקוד מאוד רחב ואני עובדת עם הטווח הזה ובעיקר ברמה בינונית ומנוכה	
הקורס היה רלוונטי יותר לילדים בגיל הרך עם בעיות התפתחותיות	
מה שהשתנה בי תוך כדי הקורס- הגישה והבנה שלי כלפי משפחות והורים קיבל עומד ורוחב	
לטובה	13. פנאי, תל שבע
שצריך ללמוד יותר ולהכיר את האנשים עם מש"ה	
למדתי הרבה עם תחום מש"ה שגרם לי להרגיש שאני רוצה לעזור להם יותר	
כן	
כן	
לפני הקורס שמעתי שקשה להתמודד עם ילדים עם מש"ה. אחרי הקורס אני חשה שאני יכולה להתמודד בקלות עם ילדים עם מש"ה	
ידע נוסף בתחום מש"ה שגרם לי לחוש יותר וב כלפי התחום	
רכשתי הרבה ידע וכלים להתמודדות עם ילדים עם מש"ה וזה עזר לי הרבה בעבודה. אני ניסתי את הכלים וזה הצליח	
חלק מהסטריאוטיפים השתנו לטובה	
הצלחתי להתמודד עם ילדים עם מש"ה בדרך הטובה ביותר	
גילתי מידע חדש ופתרון לבעיות שאני נתקלת בהם ביומיום עם תלמידים עם מש"ה	
ידע נוסף שגרם לי להכיר את עולמם של ילדים עם מש"ה ולדעת כיצד להתמודד איתם יותר טוב ובדרך הנכונה	
כן. רכשתי ידע ודרכים חדשים להתמודדות עם מש"ה. למדתי כיצד להכיל אותם (אמפתייה).	
רכשתי גם הרבה פעילויות שעזרו לי להתמודדות עם ילדים עם מש"ה	
כן. רכשתי כלים להתמודדות עם ילדים עם מש"ה וכיצד אני יכולה למצוא להם פתרון לבעיות בקלות. לפני הקורס הייתי מתקשה בלהבין מה הם רוצים ואני נדרשת לעשות להם. היום המצב השתנה	

14. אובדן ושכול, אשדוד	כן. רכשתי דרכים חדשים וידע נכון לגבי התמודדות עם ילדים עם מש"ה לפני הקורס לא היה לי ידע בתחום בכלל. בקורס רכשתי ידע חדש ודרכים לפנות לילדים עם מש"ה באמצעות מגע יד, אהבה במטרה להבין מה הם רוצים שינוי לטובה. השתנה אצלי דרך התמודדות עם ילדים עם מש"ה וכיצד אני יכולה ללמד אותו דברים חדשים היכולים לעזור לו בחיים וגם שיהנה מהם לשמוע מהחוויות ששתפו במסגרות אחרות "כי לרגש אין פיגור" התחלתי אצלי ההבנה שלאדם עם מש"ה יש זכות מלאה ומנדט מלא בבחירות בחיים ושיש צורך בשינוי בטרמינולוגיה מולו ומול המשפחות התגברה המוכנות שלי להסתכל קדימה אל עבר האוכלוסייה המבוגרת- כיצד יראו חייהם בבגרות מכאן התעמקה המשמעות של "הצידה לדרך" שאנו נותנים להם תמיד הרגשתי מאוד רגישה לכזאת אוכלוסייה
	אני פשוט חושבת שקשה לענות על זה בגלל הרמות השונות של התפקוד, יש חשיבות שזה תלוי תפקוד לתת הזדמנות לקבל ללמוד ולהכיר את השונה תמיד כבדתי אנשים עם מוגבלות שכלית התפתחותית לא זוכרת מה כתבתי בתחילת הקורס. ההשתלמות פתחה את האפשרויות הרבות שאפשר לעשות ולטפל באוכלוסיית מש"ה אני בעלת ניסיון רב שנים עם ילדי מש"ה ועוד, הקורס היה מדהים, מקיף ומרענן, צריך יותר שימת לב בתחומים של הקשבה, הבנה, הכלה, עקביות, שאלו דברים שתמיד צריכים חיזוק ותזכורת לצוות בכדי לעשות כמה שיותר טוב ונעים לאנשים עם מש"ה להתמודד עם בעיות התנהגות ומשמעת, למצל את הזמן פנאי של אדם עם מש"ה לזמן איכות יותר קיבלתי כלים נוספים להבין ולתת מענה לאנשים עם מש"ה המקצועיות בלבד, ולגרום לחניך הרגשה טובה
	באופן שבו משפטים אדם עם מש"ה לגבי בחירות שונות בצורך לקחת בחשבון את עמדותיו על תוכניות קשורות אליו ובעיקר בנושא איכות החיים (הרצאה של הגר)
	18. שילוב במ.א. צפון
17. רכזי יום שהות ארוך	חידוד והעלאת נושאים שנוגעים לעניין שעלו, בהחלט תרמו להעלאת המודעות בכל התחומים תחום הפרטיות, החופשיות, מקלחת, הגיינה אישית, התלבשות עמדתי לא השתנתה, במילים יותר מציגות את המצב שעמדתי בהתרחבה יותר וקיבלתי מידע וניסיון מהמדריכות האחרות מהחוויות שלהן במציאות לדוגמה: לתת לאנשים עם מש"ה זכות בחירה (סנגור), לא להגיד זה לא ניתן לשינוי, שיטות ואופן תהליך כגון שרשור, איך אנחנו לא מזדהים אלא מסתכלים מהצד שלהם ומטפלים בבעילה לא _ אותם איך לשלב/לפתור כל מקרה שנוגעים בו, ואיך להתייחס לאוכלוסייה זו ולהתמודד איתה. וכל מיני טכניקות ופעילויות לעשות איתם עמדתי כלפי אנשים עם מש"ה נשארה ועודנה קיימת באשר לנתינה, אהבה לתחום ולעיסוק בו אני עובד. רק שדעותיי לפני הקורס ואחריו לא השתנו אלא תרמו לעזור בתחום בו אני עוסק "האחר הוא אני!" החברה שלי לא שונים ממני!! זה שיש להם לקות לא אומר שהם לא שונים ממני
	19. סביבה תומכת, ארצי
	עמדתי כלפי אנשים עם מש"ה לא השתנו מאחר ויש לי אותם עמדות חיוביות כלפיהם כל הזמן יכולות לפתוח את הצד התעסוקתי שלו יותר בכוון צורך לתעסוקה בשוק הפתוח תמיד ידעתי את הדברים החיוביים הקיימים אצל אנשים עם מש"ה ואת מידת יכולתם בנושאים השונים והקורס חיזק את עמדותי כלפי האנשים הללו בתפיסה מבחינת חשיפה בקהילה, וגם המדיניות המאפשרת שילובם יותר במסגרות בקהילה אני עובדת עם אנשים עם מש"ה עוד לפני הקורס כך שעמדתי כפי אנשים עם מש"ה היו
	20. מפגשי מנהלי מע"ש, צפון

מאוד מגובשות עוד לפני הקורס, אך יש לציין שהקורס נתן לנו את הראייה לכך שאנשים עם מש"ה יכולים להיות יותר עצמאיים בתחום התעסוקה	
דעותי נשארו אותו הדבר	21. מפגשי מנהלי מע"ש, מרכז
עובד עם אוכלוסיית מש"ה 28 שנים ממקום של כבוד אמונה, אהבה ואחריות	
עם הזמן ככל שרני עובדת ושווה עם אוכלוסיית המש"ה האמון וה_ שנתתי הולכים וגדלים	
דעתי הייתה ונשארה שאני עם מש"ה הם כמו כל האוכלוסייה הרגילה, להתייחס אליהם כמו כל אדם, וניתן לקדם ולהעשיר אותם אם משקיעים ומאמינים בהם, לקבל אותם ולהאמין בהם, לא לפגוע בהם מתוך נקידת חולשה שלהם כביכול, בהרבה מצבים הם עולים עלינו בהרבה דרגות	

קורסים אקדמיים

מנסה יותר לרדת לעומק הסיבות שיכולות להוביל להתנהגות מאתגרת	22. אבחנה כפולה, אונ' חיפה
מקווה שכשאני אהיה עמם אכיר אותם יותר ומחשבות שלעיתים הן סטריאוטיפיות מחוסר היכרות מתחילות להשתנות	
תמיד הסתכלתי על אנשים עם מש"ה כאנשים שווים ומגיע להם התייחסות מכובדת	
אני עובדת בתחום ומרגישה שהעמדות שלי כלפי אנשים עם פיגור לא ממש השתנו למעט הצורך להבין מה עומד מאחורי כל התנהגות שהאדם עם הפיגור עושה	
אני מסתכלת על אנשים כאלה מנק' מבט אחרת שהיא יותר מבינה ולא שיפוטית	23. סנגור עצמי, מכללת ג. וושינגטון
בכל המישורים במיוחד בהזדהות עם המשפחה והאתגרים שלהם	
ההבנה כלפי אנשים עם מש"ה עמוקה יותר	
לא השתנו כי תמיד התייחסתי לאנשים עם פיגור שכלי ולקויות אינטלקטואליות אחרות בצורה מאוד מכבדת ומקבלת- הם לא בחרו להיוולד כך!	
מקבל יותר	24. תזונת האדם עם הצמיד,
גיליתי הרבה דברים חדשים שלא ידעתי לפני כן דברים שהם כן יכולים לעשות ולפעמים לא פותחים בפניהם את הדלתות לכך	
ההסתכלות שלי עליהם, עד כמה חשוב לתת להם בחירה ומקום להביע את דעתם, לתת להם כבוד	
עצם החשיפה והגברת המודעות לאוכלוסיה זל מש"ה גרם לי לשינוי עמדותי, האופן קשור לתפיסה לשלהם בחברה	
ההסתכלות עליהם ההבנה כלפיהם הלהוסיף אותם לחיים הרגילים לעבודה	24. תזונת האדם עם הצמיד,
השתנו למרות שחשבתי קושי לאפשר להם לפעול בחי' היום יום כשאר האדם	
אני יותר מודעת, רגישה, מבינה את הצרכים והרצונות שלהם, ויותר מכבדת וקשובה להם	
נחשפתי לחייהם בצורה שלא הייתי מודעת לא, או יותר נכון אולי הדחקתי או לא חשבתי על כך, ראיתי שחקנים בתיאטרון, מערכות זוגיות, הליכה לצבא, עבודה מתאימה...	
הקורס חשף בפני אנשים עם מש"ה שהיו שותפים במידה רבה בחייהם לעומת מה שהכרתי. למרות שנות עבודתי עם אוכלוסיה זו אני חשה שהסנגור העצמי יכול להתאים לרמות שונות של המוגבלות	24. תזונת האדם עם הצמיד,
האומנם היו דעותי מקבלות, אך יותר התרוצצה לי החשיבות של התייחסות למש"ה	
היו לי המון סטיגמות על בעלי מוגבלות שכלית, לא ידעתי כמעט דבר על התנהלות חייהם. אך עקב הקורס החשיבה שלי השתנתה לגביהם	
הקורס חידד לי את ההבנה שלמש"ה יש צרכים ורצונות כמו לאנשים נורמטיביים ולכן יש לתת להם מענה עד כמה שניתן	
יש לי יותר מידע איך להתמודד עם אנשים כאלה, ואת ההבנה של הקשיים שלהם	24. תזונת האדם עם הצמיד,
החשיפה לזוגות עם פיגור שכלי החיים ביחד, מנהלים משק בית משותף, מנהלים חיי זוגיות- מאוד הפתיע אותי לגלות זאת, הופתעתי לטובה!	
חידוד העניין של סנגור עצמי שאדם יכול וצריך להחליט בעצמו מה הוא רוצה ולא להניח שאננו יודעים יותר טוב מה הוא צריך ורוצה	
קשב לצרכים הרגשיים שלהם	
הבנתי שיש טווח רחב של מוגבלויות וכאשר המוגבלות לא עמוקה אנשים עם מש"ה יכולים לתרום ולהנות מהחיים. בנוסף הבנתי יותר לגבי החשיבות וההתמודדות עם נושא האוכל במהלך הקורס למדתי להכיר ספקטרום רחב יותר של מש"ה מאשר שהכרתי לפני הקורס. על כן, אני מרגישה שיש לי עוד הרבה ללמוד בנושא עד הגעה לרמת הבנה טובה יותר	24. תזונת האדם עם הצמיד,
היו כאלו גם קודם	

פקולטה, רחובות	למדתי להכיר מקרוב את התחום ולראות צדדים שלא ידעתי שקיימים לטוב ולרע, יש המון דרגות למש"ה לא הכל שחור/לבן נחשפתי למגוון רחב של קשיים שחווים אנשים אלו, למגוון רחב של אישיות וצרכים שונים ומגוונים שלהם בעבר כלל לא שקלתי לעבוד עם אוכלוסיות שעליהן למדנו בקורס. אין ספק שהקורס "נרמל" את הטיפול באוכלוסייה זו והפך את הגישה לקלה ורגילה יותר לטיפול נחשפתי במהלך הקורס לאנשי צוות בטיפול במש"ה וגישותי כלפי אוכלוסיה זו השתנו, ביחס לתזונה שלהם, לתנאי האכילה שלהם ולטיפול הכוללני בהם שכלל קלינאית תקשורת, פיסיוטרפיסטית, מרפאה בעיסוק הצרכים המיוחדים בתזונה ואפשרות להתקדמות ולמידה היכרות יותר מעמיקה עם אוכל' זו אליה לא נחשפנו כלל במהלך התואר הראשון והשני למרות שרוב הדיאטניות עובדות עם אוכל' זו מפני שנחשפתי לנושא יותר השונות בתחום גדולה אך יש יותר הבנה למקום של התערבות והשפעה שלה בייחוד בעבודה בצוות רב מקצועי תמיד הרגשתי שאני מאוד מתעניינת בתחום הזה אך אחרי הקורס ואחרי שעברתי התנסות בהוסטל בקורס אחר אני מרגישה בשלה יותר ויודעת הרבה יותר דברים בכדי שאולי באמת אוכל להתעסק בזה מאוחד יותר אני חשה כלפיהם יותר אמפתיה, מבינה שהצרכים שלהם הם זהים לצרכים של אנשים ללא מש"ה, אן זה צרכים פיזיולוגיים, נפשיים וחברתיים לאחר שהגיעו לאחד השיעורים שתי בנות מקסימות, ולאחר שהבנתי לעומק מהן המוגבלויות של אנשים אלו גדלה היכולת שלי להבין ולא להירתע
25. מעגל חייו של האדם עם המש"ה, אוני' חיפה	העמדות שלי מלכתחילה לא היו קיצוניות אבל אני מרגישה שהם מחות "מסכנים" ממה שדמיינתי לפני הקורס עמדותי לא השתנו אך למדתי יותר על אנשים עם מש"ה נחשפתי לעולם שלם ומגוון. אנשים עם מוגבלויות שונות ולכל אחד יש את הצרכים שלו והדברים המאפשרים ש_ למיצוי הפוטנציאל האישי של האדם ההיכרות יוצרת תחושה של קרבה ומפחיתה תחושה של זרות אחרי 6 שנים של עבודה עם אוכלוסיה זו יש שחיקה, יש עייפות. קורס זה החזיר בי את המוטיבציה והלהט יותר ממה שהיה בתחילת דרכי. מפגש עם אנשים שעובדים בתחום במקומות אחרים, חיבור למקורות, והידיעה שרוב הנסתר על הגלוי עוררה מוטיבציה רבה ורצון לחזור ולחקור יותר הבנה של צרכיהם וזכויותיהם לא השתנו כמותי אלא התחזקו, לראות את האדם עם מש"ה כפרט שצריך רווחה רגשית ומיצוי פוטנציאל לחיים מלאים ומשמעותיים עבורו כמו אדם ללא מש"ה השתנו באופן הטוב בתחום העסקת אנשים עם מוגבלות שכלית סבלנות יתר בעבודה עם ילדים בעלי מוגבלות הנגשה ותרפיה המשקל שלה בתמיכה בתלמידים בעלי מש"ה יש יותר מבחינתם חשיבות לבחירה אישית שלהם. מסוגלים להנות מעבודה בקשר ליכולתם להשתלב בחברה, בלנהל קשר זוגי, בתעסוקה, בהנאה העמדות לא השתנו אבל הידע כן
27. מיומנויות בהדרכת הורים	השתנו באופן חברתי, רגשי, ככלל מקרה הינם זקוקים להכלה, אמפתיה, ולהבין אותם כדי לספק להם צרכיהם אני תמיד הסתכלתי על אנשים כאלה שהם בני אדם וצריך להתנהג איתם כבני אדם, להם כל הזכויות של בן אדם נורמאלי. תוך הדגשה על הכלתם ותמיכתם כי הם לא אשמים תמיד היו לי עמדות חיוביות, בעקבות הקורס נוסף לי ידע שמסייע בהכלה ובהכוונה יותר משצועית כך שהעבודה מול האוכלוסיה ובני משפחתם פחות מאיימת בעיניי הקורס הינו במיומנויות הדרכת הורים ולכן לא טרם/שינה את עמדותיי הם היו כך גם קודם. אני עובד עם אוכלוסיית מש"ה ומכיר את התחום. לכן הלכתי להשתלמות הזאת יותר רואה מושגים המתאימים לאוכלוסייה שלי בטיפול באור שונה אשר ראיתי בעבר בעקבות הקורס קיבלתי כלים נוספים ונקודות מבט שונות אך עמדותי נשארו כשהיו סטיגמות פחתו, הבנת מצבים ועוד

